

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
TAIKOMOSIOS DAILĖS IR TECHNOLOGIJŲ KATEDRA

JOLANTA PAKALNIŠKYTĖ

Dailės (odos) magistrantūros studentė

KNYGA – LAISKAS ŽMONIJAI

MAGISTRO DARBAS

Mokslinio darbo vadovas:
Doc.: Albinas Kavaliauskas
Konsultantė - asistentė: D. M. Šaulauskaitė

Darbo recenzentas:
Prof. Vytenis Rimkus

Šiauliai, 2006

SUMMARY

The master's thesis titled "Book – Letter to Mankind" may be characterised as having an unexpected solution of depicting a letter. The collection comprises various art techniques of leather work including the author's technique. The works are distinguished by their novelty, the delicate thematic solution and the application of aesthetic qualities of used materials.

The principal object of the collection is the book as a letter bearing its own history, the interrelation between a man and a letter and an attempt to express this idea within the creative activity. It is a three-piece collection aiming at the development of the main idea "Book – Letter to Mankind".

The collection of works was performed with the reference to the trends of Conceptualism. The used materials include natural leather, pasteboard, textile, blocks of old books and few auxiliary materials. The reference was made to the works of conceptual art as well.

After the analysis of the topic through the creative process and theoretical research the author of this master's thesis came to the conclusion that any object bearing some information of mankind could be qualified as a letter.

TURINYS

Summary.....	2
ĮVADAS.....	4
1. LAIŠKAS – CIVILIZACIJOS ŽENKLAS	
1.1. Raštijos paminklai – žmonijos istorijos liudininkai.....	11
1.2. Simbolių ir ženklų semantika	13
1.3. Nuo daiktaraščio iki šiuolaikinio fonetinio rašto.....	15
2. KNYGA – LAIŠKAS ŽMOGUI IR ŽMONIJAI	
2.1. Kaligrafija – rašto menas.....	24
2.2. Knygos meno ir technologijų raidos paralelės.....	27
2.3. Dvilypė knygos prigimtis: Knyga, kaip informacijos šaltinis ir Knyga – vizuali informacijos forma.....	30
3. LAIŠKO INTERPRETACIJOS LITERATŪROJE IR MENE	
3.1. Laiško tema literatūroje.....	32
3.2. Rašytojo ir skaitytojo santykis.....	34
3.3. Laiško vaizdavimas mene.....	34
4. MAGISTRO KŪRYBINIŲ DARBŲ KOLEKCIJOS PRISTATYMAS	
4.1. Darbo koncepcijos vystymas ir meninės vizualizacijos galimybių numatymas.....	37
4.2. Grafinė kūrinio meninės idėjos raiška.....	39
4.3. Technologinė kūrinio meninės idėjos raiška.....	40
IŠVADOS.....	42
SIŪLYMAI.....	43
DISKUSIJA.....	43
LITERATŪRA.....	44
PRIEDAI	46

ĮVADAS

Darbe nagrinėjama problema

Knyga – laiškas žmonijai - tai ne tiek socialinė, kiek emocinė, jausminė problema žmonių dvasinėje pasaulėjautoje. Tai žmonijos kultūros dalis, susiformavusi per labai ilgą laikotarpį.

Magistro darbe iškeltas tikslas: paliesti labai svarbią šių dienų problemą – rašytinio žodžio, laiško knygos žmogaus žmogui perdavimo santykį. Taip pat bandyta atkreipti dėmesį į tai, jog tradiciniai laišakai yra išstumiami iš visuomenės šiuolaikinių technologijų kaip tradicinė bendravimo forma, kurią keičia internetas, mobilieji telefonai, televizija ir pan..

Kaip praėjusiais šimtmečiais, taip dar ir mūsų dienomis laišakai rašomi su tikslu perduoti mintį ir informaciją. Siuntėjo rankraštyje vienodai svarbūs tiek tekstas, tiek ir rašysena. Plėtojantis technikai visa tai pradeda keistis, norima “nugalėti” laiką ir “sumažinti” atstumą. Apie šią kaitą žmonės galvoja su nerimu, kadangi dauguma labai mėgsta tradicinius, o ne elektroninio pašto laiškus. Laiškas svarbus kaip liudininkas, atkuriantis istorijos faktus, žymių žmonių biografijas, laiškais ateinančioms kartoms galima laikyti Nostradamo pranašystes. Neabejotina, jog laišakai pozityviai pasitarnavo žmogaus civilizacijai, istorijai.

Laiškai - liudininkai, kurie gana tiksliai nusako vietą, laiką. Per rašto paminklus mes pažinome senovinius rašmenis, perskaitėme to laikmečio istorijos faktus nuo seniausių laikų iki šių dienų, sužinojome įžymių, literatūroje ir mene žmonių biografijas, jų dėka pagaliau atkūrėme daugelį praeities istorijos faktų.

Istorinių garsenybių rašyti laišakai aukcionuose pelno didžiulį dėmesį, jų geidžia ir muziejai, ir privatūs asmenys. Sunkiai skiriamės su senais laiškais, nenoriai juos atrenkame. Rašysena lyg veidrodis atspindi siuntėją. Per ją galime geriau pažinti rašiusįjį, net nežinodami grafologijos mokslo dėsnių. Pagal seniai galiojusią taisyklę, gerbiant adresatą, nepritikdavo asmeninį laišką rašyti spausdinimo mašinėle. Ranka rašytas laiškas demonstravo išskirtinę pagarbą adresatui. Šią taisyklę žino mūsų bendraamžiai, vyresni žmonės.

Pasaulinėje literatūroje yra nuostabiai puikių laiškų. Iš mūsų eros pradžios išliko žymaus romėnų rašytojo ir filosofo L.A.Senekos veikalas “Laiškai Liucilijui”, laiškų forma įtaigiai pasakojantis apie žemiškosios egzistencijos prasmę. Mums artimi ir brangūs iš Lietuvos istorijos amžių mus pasiekę Gedimino laišakai. Juose pirmą kartą buvo paminėtas Lietuvos vardas. Vengrų literatūroje yra žinomas ir mėgiamas laiškas sūnui Matiašui - XV šimtmečio vengrų karaliui iš Johano Aranji poemos “Matiašo motina”. Kas gi nežino Kavaradosio laiško-arijos iš Pučinio operos “Toska” arba Tatjanos laiško iš A.Puškinio eiliuoto romano “Eugenijus Oneginas”?

Ar gali įvykti taip, kad dar po šimtmečio laišškai nustos gyvavę, o mūsų proanūkiai tik dainos žodžiais prisimins "... gromatėlę parašiau, parašiau..."!?

Pašto ženklų, laiškų ir filatelijos dėka vyksta šalies kultūros istorijos sklaida pasaulyje. Atsiradus paštui, įgijome dar vieną labai svarbų istorijos liudininką – pašto ženklus. Į pasaulio paštą - tik vienas žingsnis. Jį žengiame rašydami laišką.

Ir visgi kas laukia ateityje rašytinio žodžio, laiško, knygos...? Kaip bus perduodamos žinos- žodis – raštas žmogaus žmogui, ateinančioms kartoms? Koks bus žmogaus santykis į laišką – knygą – rašytinį žodį? Kaip keisis informacijos (žodžio, laiško, knygos) formos bei medžiagos? Ar laiškas – knyga jau praeitas žmonijos komunikacijos etapas?

Norisi tikėti, kad laiškas gyvuos dar ir po tūkstančių metų, tol, kol žemėje gyvens žmonės. O kai bus atrastas ryšys su nežemiškomis civilizacijomis, jis neš žmogaus intelektualią, materializuotą mintį ir į kitas planetas bei galaktikas. Todėl rašykime laiškus!

Darbo aktualumas

Kolekcija – „Knyga – laiškas žmonijai“ - išsiskiria netikėtu laiško vaizdavimo sprendimu. Laiškai - knygos vaizduojami taip, jog atrodo, jog jie praranda savo tikrąją paskirtį, o lieka tik perkeltinė jų reikšmė (lygiai kaip ir tikrovėje, kai laišškai beveik išnykę ir lieka tik prisiminimai).

Darbai nedvelkia senove, archajiškumu, o yra šiuolaikiški bet tuo pačiu tarsi kviečia nepamiršti to, kas yra labai svarbu. Darbų kolekcijoje sujungtos įvairios meninės odos technikos. Pagrindinė medžiaga išlieka oda, ir senų knygų blokai. Kadangi oda, kaip medžiaga, pati yra tauri, todėl ji mano darbams suteikia subtilumo, išskirtinumo, nekasdieniškumo. Šia kolekcija norėta prabilti į žmones, kuriems nesvetimas istorinis palikimas, unikalus rankų darbas. Kūriniai pasižymi šiuolaikiškumu, subtiliu temos sprendimu bei medžiagos estetinių savybių panaudojimu. Aktualiausia šių dienų problema yra ta, jog naujosios technologijos agresyviai išstumia ranka rašytus laiškus, kurie lieka tik šiltais prisiminimais, nebeturėdami realios praktinės reikšmės. Šią aktualią problemą siekiama spręsti ir šia darbų kolekcija. Laiškai - labai aktuali nūdienos tema, jie sukelia šiltus ir romantiškus jausmus, nostalgiskus prisiminimus.

Darbo objektas

Knyga – laiškas, kaip reiškinys, jo objektyvių ir subjektyvių savybių raiška, žmogaus emocinis santykis su šiuo reiškiniu. Magistro darbas - tai tarsi dviejų taikomosios dailės žanrų, knygrišystės ir meninės odos dailės, subtilus sujungimas į bendrą visumą. Šios kolekcijos pagrindinis objektas yra Knyga – laiškas su savo istorija, žmogaus ir laiško tarpusavio santykiu, bandymu tai išreikšti meninėje kūrybinėje veikloje. Tai trijų darbų kolekcija, vystanti pagrindinę temą „Knyga – laiškas žmonijai“.

Darbo tikslas

Suprojektuoti ir sukurti kolekciją, kuri įgalintų realizuoti kūrybinę magistro darbo idėją „Knyga – laiškas žmonijai“. Padaryti medžiagoje trijų dalių kolekciją, kuri savo stilistika, atlikimo technika, faktūra, medžiagomis ir formomis visapusiškai perteiktų mano temą.

Darbo uždaviniai

1. Literatūros šaltinių analizė pasirinkta darbo tema.
2. Vizualios informacijos apie laiško reiškinį rinkimas ir analizavimas (prototipai, analogai gyvojoje ir negyvojoje gamtoje, faktūrų paieškos).
3. Meno kūrinių, susijusių su vizualiomis laiško interpretacijomis analizavimas ir pateikimas.
4. Eskizavimas, projektavimas, maketavimas, raiškos priemonių paieška.
5. Erdvinių objektų medžiagoje įvykdymas.

Darbo hipotezė

Rašytinis žodis, laiškas, knyga, buvo ir yra kultūros nešėjas. Per ženklus, per simbolius gauname informaciją iš praeities. Jei laiškas yra informacijos pateikėjas, tai kiekvienas objektas, turintis savyje informacijos, gali būti laikomas laišku.

Metodologija

Pagrindinė kolekcijos koncepcija – rašytinio žodžio, laiško, knygos žmogaus žmogui perdavimo santykis. Šiuo atveju svarbiausia žmogaus ir rašto raida (nuo priešistorinių laikų iki šiol). Žmogus ir raštas tai du neatsiejami dalykai. Nors tiesa yra ta, jog be žmogaus rašto nebūtų, tačiau, pažinę raštą, iš jo semiamės nepaprastai daug žinių ir netgi jaučiame įvairius išgyvenimus jį skaitydami. Tai liudija, jog parašyti žodžiai valdo mūsų sąmonę. Magistro darbą „Knyga – laiškas žmonijai“ nemažai įtakojo

konceptualizmo ideologija - tikrovės vaizdavimo būdas, siekimas perteikti jos išpūdį per dvasinį pasaulį, per užsibrėžtą idėją.

Nemažiau svarbu, kuriant kolekciją laiško tematika, žinoti rašto istoriją, apie žmones, nuveikusius kažką svarbaus rašto bei jo platinimo labui. Kai išsamiau susipažįsti su ženklų bei rašto istorija, imi kitaip vertinti kai kuriuos dalykus, atsiranda pagarba didžioms asmenybėms, prisidėjusioms prie rašto išsaugojimo ir klestėjimo. Tą patį raštą pradedi gerbti vis labiau ir labiau.

Prieš pradėdant ieškoti eskizinių sprendimų, žinant pagrindinę kolekcijos mintį, idėją, problematiką, teko kiek pasidomėti teorija laiško bei rašto tema, laiško tematika meno istorijoje. Įdomu, kaip plačiai naudojama laiško tema, kokiose dailės srityse ir kokiomis technikomis ji dažniausiai atliekama.

Konceptualūs kolekcijos darbai tarsi simbolizuoja laiško veržlumą ir kelionę per žmogaus civilizaciją, informacijos perdavimo iš civilizacijos į civilizaciją, iš tautos į tautą, iš praeities į dabartį. Į dangų kylančios besistiebiančios aukštyn banderolės suteikia kūriniumi laisvės pojūtį.

Darbų kolekcijoje „Knyga – laiškas žmonijai“ naudojamos laiškų, odos sluoksnių, ženklų, senų knygų kūrinio detalių, tarsi supakuotų į banderoles ir paruoštų perdavimui kitiems. Knygos menas turbūt ir atsirado pirmiausia nuo priešistorės laikų laiškų, paliktų ateinančioms kartoms. O jei laiškas yra informacijos pateikėjas, tai kiekvienas objektas, turintis savyje informacijos, gali būti laikomas laišku. Todėl knyga šiame kūrinyje taip pat įgauna laiško prasmę.

Atidžiau išsižiūrėję į magistro darbą, pastebime simbolių, reiškiančių tai, ką pats žiūrovas išvelgia savaip. Simbolizmas mene – dažnai pasitaikantis faktorius. Jį galime išvelgti kone visuose darbuose. Be simbolizmo kūrinys neteks paslapties, mitiškumo, saviraiškos. Kiekvienas menininkas kūrinyje kalba simbolių pagalba. Simbolis dailėje - sutartinis ženklas, reiškiantis tam tikrą sąvoką su idėja. Laiškas jau pats savaime yra literatūros žanras. Kolekciją laiško tema naudojo tokie menininkai kaip Tadas Lomsargis, Laisvydė Balčiūtė, Dovilė Norkutė, Saulius Vaitiekūnas ir daugelis kitų menininkų. Tačiau labiausiai sužavėjo ir įkvėpė darbui Egidijaus Rudinsko ir Sauliaus Valiaus kūryba.

Metodika

Kolekcija „Knyga – laiškas žmonijai“ atlikta, remiantis konceptualizmo kryptimis. Kūriniumi įgyvendinti naudojama keletas odos technologijų: tūrinė odos plastika, mano pačios susikurta technologija. Kūrybinių darbų kolekcija pagaminta naudojant natūralią, įvairių atspalvių odą, odos arba džiuto virveles, kartoną, senas knygas, tekstilę ir keletą pagalbinių medžiagų.

Senų knygų sluoksniai suteikia šiam kūriniai subtilumo, jausmingumo ir, be abejo, natūralumo. Odos apdirbimo įrankiai, naudojami magistro darbe: knygų blokų pjovimo staklės (giljotina), spaudimo staklės, ylos, teptukai, klišės, stekai, specialūs peiliukai, lipalas, liniuotės ir kiti odos apdirbimo įrankiai.

Vaizdas pateikiamas per tūrines formas, senų knygų bei tekstilės natūralumą, jo maišymą su oda, derinimą tarpusavyje, sluoksnių įvairumą, medžiagų kameriškumą ir tuo pačiu naujoviškumą.

Knygos – laiško, kaip istorijos nešėjo reiškinių, atskleidimui naudojamos geometrinės, voko formą primenančios odinės, medinės, kartoninės ir popierinės detalės, paliekant kuo daugiau natūralumo bet išryškinant moderniškumą. Laiško judėjimas įprasminamas kaip informacijos kaupimas bei rašytinių šaltinių kiekio didėjimas bei perdavimas iš kartos į kartą. Šiuo kūriniai norėta parodyti atsirandančių kliūčių laiško vystymuisi nugalint visas užtvanas.

„Knyga – laiškas žmonijai“ problemai atskleisti naudojamos knygų pavidalo formos bei medžiagos simbolizuojančios laiško – knygos – rašytinio žodžio amžinybę. Kūriniai formai išgauti naudojami kartono, medžio bei odos deriniai, remtasi konceptualaus meno dailininkų kūriniais. Naudotos kontrastingos spalvos. Surištų banderolių kolonai, besiveržiančiai į dangų išpūdziai sustiprinti, naudojama pereinančių spalvinių tonų paletė. Pabirusių ant žemės banderolių, prigrūstų knygomis, išpūdziai suteikia šviesių bei tamsių tonų derinys. Kitoms banderolėms - laiškams naudojama baltai dažyta tekstilė, šviesios, nenatūraliai baltos (kaip popierius) spalvos, simbolizuojančios amžinybę. Stačiakampės formos tūrio, lenktų linijų figūros faktūra išgauta draskytų, plėšytų kraštų, perlenktų voko lenkimu linijų, odos, tekstilės ir popieriaus sluoksnių, kūriniai suteikia ilgaamžiškumo bei taurumo išpūdziai. Kiekviena banderolė briauna (o kai kuriose ir keletas) vaizduojama kaip knygų nugarėlių, odos, tekstilės sluoksniai. Odos ir senų knygų deriniais išgaunamas taurus, kamerinis bei prasmingas vaizdas, kurio būtent ir siekiama kolekcijoje „Knyga – laiškas žmonijai“.

Strategija

Magistro darbo planas 2 semestru:

1. Darbo temos ir teorijos analizavimas
2. Magistro darbo medžiagos rinkimas
3. Idėjų ieškojimas
4. Darbų kolekcijos aptarimas
5. Eskizavimas
6. Darbo kolekcijos fragmentų atlikimas medžiagoje

Magistro darbo planas 3 semestru:

1. Galutinis teorijos atlikimas
2. Kolekcijos atlikimas medžiagoje

Rezultatų naujumas

Darbų kolekcija nauja jau vien požiūriu į laišką. Neveltui sakoma, jog kiekvienas menininkas tą reiškinį įsivaizduos ir apipavidalins savo kūrinuose vis kitaip, nes kiekvienas menininkas turi savitą stilių, būdingą tik jam vienam.

Pagal savo pobūdį lietuvių odos dailės darbų yra daugiau taikomosios utilitarinės paskirties, praktinio naudojimo, santykinai nedidelių apimčių kūrinių. Šis magistro darbas atvirkščiai – turi neįprastai odos dailei, gana nemažus gabaritus, daug dėmesio skiriama formai. Žiūrint iš šalies, darbas atrodo tarsi vienas bendras meno kūrinys, tačiau atskirai jis sudaro tris skirtingus, tačiau glaudžiai tarpusavyje susijusius darbus, kurie taip pat gali būti kaip atskiri kūriniai. Dar labiau kūrinys išsiskiria konceptualumu, problemos įprasminimu, idėjos išraiška. Savo gabaritais, neįprasta forma, išpildymu bei kompozicija darbas priskiriamas prie parodinių konceptualiųjų šiuolaikinių meno kūrinių. Magistro darbe sujungiamos šiuolaikinio meno samprata su klasikinėmis odos technologijomis. Stengiamasi nenukrypti į manieringumą bei medžiagos fetišizavimą, sukurti tokį pavidalą, kuris nebūtų suvoktas vien kaip optiškai patraukli išraiška. Savo kolekcija norima pateikti ne vien gražų vaizdą, bet ir viešumon iškelti besikaupiančias problemas.

Teorinis darbo reikšmingumas

Odos dailės magistro darbas „Knyga – laiškas žmonijai“ įneša naują mintį į esančią odos dailės teoriją. Laišką, knygą, banderolę, rašytinį žodį, mintį, istoriją bei žmogų galima sujungti taip, kad kūrinys atrodytų viena visuma. Laike laiškas keliauja iš praeities į dabartį ir neša informaciją ateinančioms kartoms. Visi magistro darbo tyrimai ir ieškojimai tarnauja visuomenės švietimui ir meno pajautai per aktualias žmonijai problemas. Darbas tarnauja suvokimui, jog laiškas gali būti daugiaprasmiškas: laiškas, kaip daiktas, laiškas, kaip laisvas menas. Laiško – knygos kūrimas primena meno ištakas, kai žmogus piešė ant smėlio, raižė ženklus ir simbolius ant uolų, kalė akmenyje, rašė ant popiruso, pergamento ir pagaliau ant popieriaus. Tokiuose laiškuose vyrauja forma, o ne turinys, idėja, o ne pavienės iliustracijos. Ranka rašytas tekstas, kurio negalima perskaityti, o tiesiog reikia suvokti.

Praktinis darbo reikšmingumas

Praktinis darbo „Knyga – laiškas žmonijai“ reikšmingumas visų pirma pasižymi tuo, kad jame panaudotos naujos autorinės technologijos, o senosios odos technologijos naujai atgijo ir prasiplėtė šiuolaikiniame konceptualiajame meno kūrinyje. Atsirado naujai išgautų odos taurinimo technologijų, įdomiai panaudotos senos nebereikalingos knygos, naujų spalvinių niuansų, bei faktūrų naudojant odą.

Šis meno kūrinys gali būti eksponuojamas ne tik periodinėse ekspozicijose, bet ir kaip visuomeninio interjero dekoras. Interjere šis kūrinys gali būti pritaikomas ne tik dėl to, jog jis konceptualus, bet ir dėl to, jog gali pajvairinti nuobodokas plokščiasienes interjero erdves, įnešdamas patalpai laisvumo, dekoratyvumo, šiuolaikiškumo. Be to, kūrinys atspindi šiuolaikinę aktualią visuomenės problemą, todėl žmogus, žiūrėdamas į jį, pajus ne tik estetinį pasitenkinimą, bet tuo pačiu savaip išvelgs kūrinio prasmę.

1. LAIŠKAS – CIVILIZACIJOS ŽENKLAS

1.1. Raštijos paminklai – žmonijos istorijos liudininkai

„Šis radinys buvo tarytum mintis Ariadnės siūlas, kurį vyniodama kamuolin iki šiol tebeklajoju painiais archeologijos mokslo labirintais. Nors nėra paprasta apeiti, įveikti jų vienguose pasitaikančius kliuvinius, tačiau šiukštu skūstis likimu. Vis dėlto jis man maloningas, nes nuolat suteikia progą prisiliesti prie neįkainojamų vertybių – sidabro ir žalvario dirbinių, kuriuos sukūrė senieji Lietuvos meistrai.

Kai laikau ant delno tokį stebuklėlį, kai žvelgiu į dienos šviesoje mirguliuojančias ornamentų pynes, kiekvieną kart apima keistas jausmas, kad rankoje glaudžiu nesuprantamą, mįslių kupiną laišką, kurį surašė ant neįsivaizduojamai tolimos praeities krantų pasilikę mano tautos protėviai. Tos stilizuotos, kažką bylojančios rastų figūros per šimtmečius pažaliavusiame metale mane kerėjo ir ilgam užvaldydavo visas mintis. Kad taip bent vieną jų ėmus ir prakalbinus, - kartą baikščiai pagalvojau...“(25, 6)

Daiktai, jų gamybos būdas, medžiaga, iš kurios jie padaryti, jų forma ir puošyba – tai vis įvairių tikrovės sričių materialios nuotrupos, liudijančios žmogaus gebėjimą atpažinti jį supančią aplinką. Visi tie daiktai rodyte rodo žmogaus išmintį, jo patirtį, byloja apie tai, kas jaudino kūrėjo vaizduotę, žadino jausmus. Taigi daiktai nėra bebalsiai. Ne veltui rašto neturėjusiose visuomenėse vienas vienintelis daiktas būdavo toks „iškalbingas“, kad tapdavęs žmonių bendravimo priemone. Tam, kas vaikystėje skaitė knygas apie Amerikos indėnų gyvenimą, vargu ar reikia aiškinti, kokią „pranešimą“ indėnai siųsdavo priešams, skelbdami karą. Tomahauką! Lygiai taip pat nereikia aiškinti, kokią prasmę indėnams turėjo taikos pypkė.

Rašto neturėjusios visuomenės bendravo ne tik per daiktus. Pavyzdžiui, afrikiečiai pranešimus perduodavo būgnų signalais, ugnimi, laužo dūmais. Istorikai teigia, kad ir lietuviai kovų su kryžiuočiais ir kitais užpuolikais metu apie besiantinantį priešą vieni kitiems pranešdavę uždegdami laužus.

Grįžtant prie daiktų, pasakytina, kad jie būdavo ne tik ženklai, išreiškiantys sveikinimą, nesantaikos ar draugystės idėjas, bet jais dažnai perduodavo ilgus svarbaus turinio pranešimus.

Štai kodėl rašto kilmės tyrinėtojai pranešimus daiktais apie buvusius ir būsimus įvykius vadina sudaiktintu raštu. Jis, be abejo, labai keblus: kiek reikėtų nešiotis daiktų, reikalingų išreikšti mintis! Bet daiktiški pranešimai turėjo ir didžiulį pranašumą, apie kurį genialusis XVIII a. anglų satyrikas Dž. Sviftas, nuvedęs savo knygos herojų Guliverį į kalbų mokyklą pas tris profesorius, išsitarė, kad didelis to išradimo patogumas yra tas, jog, juo naudojantis, galima buvo lengvai susikalbėti su kiekvienos tautos žmonėmis.

Deja, kaip rodo istorija, pasitaikydavo, kad adresatas tokį daiktinį laišką perskaitydavo kitaip, negu siuntėjas jį „parašydavo“.

Vieną šitokį nesusipratimą yra išgarsinęs minėtasis istorikas Herodotas. Pasak jo, persų karalius Darijus, įsiveržęs į skitų šalį, gavo „laišką“, susidedantį iš paukščio, pelės, varlės ir penkių strėlių. „O persai, jeigu jūs kaip paukščiai nenuskrisite į padanges arba kaip pelės nesulįsitate į žemę, arba kaip varlės nesušoksite į vandenį, tai negrišite namo, nes jus pervers šitos strėlės“, – taip skitai pagarsino, kad yra nenugalimi. O Darijus samprotavo visai kitaip – skitai pripažįsta jo nenugalimumą ir pasiduoda jam su visa žeme ir vandeniu...

Nepaisant galimų nesusipratimų, daiktiniai pranešimai daug patogesni už garsų kalbą – žodinį pranešimą, kadangi šis kaip bendravimo priemonė yra gana ribotas: girdimas tik tam tikrame nuotolyje (erdvės kliūtis), ir tik tuo metu, kai sakoma (laiko kliūtis). Bet daiktiniai pranešimai, laiškai – tai dar ne raštas.

Kaip teigia mokslininkai, rašto atsiradimui be galo didelę reikšmę turėjo žmogaus meninė kūryba, jo sugebėjimas vaizdais perteikti tai, kas jį supa. Pranešimas piešiniais arba piešinių (ideografinis) raštas dar labai artimas daiktiniam pranešimui, nes nupieštas daiktas identiškas realiam daiktui.(priedas 1.)

Bet kartu išryškėja ir esminis skirtumas: daikto atvaizdas perkeltas ant kitų medžiagų – akmens, medžio skiedros, augalo lapo, molio plokštės - jau atitrauktas nuo paties daikto. Vis dėlto piešinių rašto nereikia painioti su meno kūrinium, nors iš pradžių tarp vieno ir kito didelio skirtumo nebuvo. Labiau skyrėsi jų paskirtis ir priemonės. Meno paskirtis – meninio vaizdo kūrimas pasaulio pažinimo pagrindu, o rašto – perduoti mintį, užfiksuoti garsą, kalbą. Meno priemonės – konkretūs meniški vaizdai, piešinių raštų priemonės – daugiau ar mažiau sąlygiški schematiški įvaizdžiai, simboliai, kartais – tik dalis, atstojanti visumą. Tie atskiri ženklai nereiškia nei garso, nei skiemens, nei raidės, o perteikia frazę, mintį. Tai tarytum „pasakojimas paveikslais“ (piktograma), atspindintis ne kalbos formas, o minties turinį. Toks pasakojamas paveikslas ypač populiarus tarp Amerikos indėnų.

Pastebėta, kad piešinių raštas – piktografija – įvairiose šalyse paplito tuomet, kai jose sudėtingesnis tapo politinis gyvenimas, kai gentys pradėjo jungtis į sąjungas, kai sustiprėjo tarpgentiniai mainų ryšiai, kai susiklostė stabilesni papročiai, tradicijos, perduodamos iš kartos į kartą, kai padažnėjo karų, kai išsiskyrė diduomenė (vadai, žyniai, karvedžiai), kurios veiklą reikėjo įamžinti. Pagaliau reikėjo įamžinti ir žodinę kolektyvo kūrybą. Juolab, kad piktografija buvo prieinama ir lengvai suvokiama visiems etninės bendrijos nariams, iš mažens įsisąmoninantiems kolektyvo papročius, tradicijas. To „rašto“ niekam nereikėjo mokytis.

1.2. Simbolių ir ženklų semantika

Kalbant apie rašto kilmę, tyrinėtojų akys nuolat krypsta į ornamentą, kuris yra ypatingas tuo, kad įvairiuose dailės kūrinuose jis – ir bendra, ir atskira kūrinio detalė, pasižyminti emociniu poveikiu. Ornamentas visada paklūsta dirbinio formai. Jis dažnai vertinamas kaip savitas meno reiškiny, kurio pradžia, evoliucija, t. y. istorija, neatsiejama nuo tautos kultūros.

Ornamentas nėra išgalvotas, jį, kaip ir kitas meno šakas, sąlygoja žmogaus santykis su tikrove, praktinė jo veikla. Kai, užuot medžiojęs, žvejojęs, rinkęs gamtos gėrybes, žmogus ėmė dirbti žemę, auginti gyvulius, įvyko didžiulis lūžis visame jo dvasiniame gyvenime. Vienas iš to lūžio atgarsių meninėje kūryboje – ornamento suklestėjimas. Šiam menui svarbu ne tik estetinis skonis, bet ir ritmo jausmas, simetrijos dėsningumą pagava, formos pojūtis, o ypač – gebėjimas skaičiuoti, planuoti. Visa tai žmogus išmoko, dirbdamas žemę, kai reikėjo gilintis į gamtoje vykstantį nuolatinį reiškinių pasikartojimą, jų cikliškumą, priežastingumą.

Ornamente susipynė ir pažintiniai žmogaus sugebėjimai, ir jausmų proveržis (intelektas ir emocijos). Rašto neturėjusiose visuomenėse svarbiausia buvo pirmasis, intelektualinis, ornamento krūvis – prasmė, turinys. Neretai ornamentas išties labai iškalbingas. Tačiau šis menas – tai ne žemdirbio aplinkos kopija. Nerasime pavaizduotų darbo scenų žemdirbystės tema, nerasime ir gyvulių priešišios epizodų. Ornamento elementai – tai apmastyti, apibendrinti įvaizdžiai, simboliniai ženklai, kuriais perduodamas prasmingas tekstas. Tai lyg sudaiktintos žinios apie žmogų supantį pasaulį, savita vaizduojamoji – ne garsų – kalba. Pastaruoju metu pagrįsta vis daugiau nuomonių, kad ornamentas buvo minčių perdavimo būdas bei žinių išsaugojimo priemonė rašto neturėjusiose visuomenėse.

Bet tai nereiškia, kad ornamentas tose visuomenėse buvo praradęs estetinę reikšmę. Anaiptol! Ji, matyt, buvo antrinė. Estetinė kūrinio reikšmė išskyla į pirmą planą tik tada, kai jis vertinamas be ryšio su kultine aplinka, kurioje daiktas buvo sukurtas ir praktiškai panaudojamas. Pavyzdžiui, „ištrauktas“ iš savo kultūros ir patekęs į muziejaus vitriną po stiklu, meno dirbinys visų pirma ir atlieka estetinę funkciją, sukeldamas žiūrovui emocinį išgyvenimą.

Nors ornamentas buvo svarbi žmonių bendravimo priemonė, bet tai ne raštas, nes juo perduodama bendra idėja. Kai atsirado raidės, ideogramų nebereikėjo. Rašto tikslas – perduoti garsus juos žyminčiomis raidėmis, apskritai – perduoti žinias pažodžiui. Todėl, nemokėdamas kalbos, neperskaitysi raidėmis užrašytų minčių, idėjų.

Beje, mūsų amžiuje labai suintensyvėjęs skirtingomis kalbomis kalbančių tautų bendravimas vėl atgaivina simbolinius ženklus, ideogramas. Antai visiems suprantami eismo ženklai, skaitmenys,

spalvų reikšmės (karštas vanduo – raudona, šaltas – mėlyna) ir kt. Tebevertojami signalai, pavyzdžiui, jūroje susikalbama vėliavomis.

Per visą egzistavimo laiką žmonija nepaliaujamai kūrė (ir tebekuria) vis naujas, vis tobulėnes bendravimo (komunikacijos) priemones, jungiančias žmones draugėn, visumon.

Nors visuotinai pripažįstama didžiulė ornamento reikšmė priešraščio raidai, bet tas vaidmuo, kurį jis suvaidino archajiškų visuomenių bendravimo istorijoje, dar nėra mokslininkų pakankamai nušviestas.

Gyvūnijos stiliaus ornamentas domino labiausiai, buvo nagrinėjama zoomorfinių atvaizdų semantika, jų kompozicijos simbolika.

Gyvūnų ir kitokių atvaizdų turėjo būti ne tik mezolito, bet ir paleolito laikais. Tačiau daugiausia jų įrėžta ant akmens, kaulo ir molio dirbinių neolito laikotarpiu. Europoje VI – VI tūkstantmetyje pr. m. e. jų aptinkama visuose regionuose. Baltų archetipų užuomazgos – taip pat akmens amžiuje. Neabejojama dėl jų indoeuropietiškos pasaulėžiūros kilmės. Tačiau panašios reikšmės ženklų ir simbolių galime aptikti ne tik Lietuvoje, Europoje, bet ir Kinijoje, Japonijoje bei kitur. Visa tai atsirado senovės žemdirbių ir gyvulių augintojų aplinkoje. Manoma, kad baltai jau akmens amžiuje garbino dangaus šviesulius., taip pat ir elnius, žirgus, žalčius, kai kuriuos paukščius, medžius. Jų piktogramas vaizdavo ant akmenų, darbo įrankių ir rakandų. Kai kurie ženklai ir simboliai mūsų protėviams atstojo raštą ir kalendorių. Iširus pirmąsiai bendruomenei, daugelis ženklų tapo nuosavybės ženklais bei ornamentais.

Šalia pirmųjų archetipų egzistuoja sakraliniai simboliai (kryžiai, monogramos, votai, nimbai ir kt.) ir valstybinė atributika su atitinkamais ženklais bei simboliais. Daugumos simbolių ir ženklų abstraktūs vaizdai sudaryti iš geometrinių formų. Jų sandarą sąlygoja atlikimo technika ir medžiagos. Tai įvairūs įkirtimai, įrėžimai ant akmens, kaulo, gintaro, molio, medžio bei pynimai audiniuose arba dygsniai siuviniuose.

Pagal prasmę ženklus ir simbolius sąlyginai galima suskirstyti į kosmoso, gamtos, žmonių ir abstrakčios minties stilizuotus vaizdus. Kai kurie iš jų turi keletą prasmų arba skirtinguose regionuose savaip aiškinami.

Žmogus mintis paprastai reiškia žodžiais. Pasakytais arba užrašytais. Tačiau be kalbos yra ir kitų mastymo raiškos būdų, pavyzdžiui, dailė, muzika. Tokios mintys kyla, kai išsižiūri į zoomorfinės kompozicijas. Tos kompozicijos išties tampa labai iškalbingos, kai neišleidžiama iš akiračio nė vienos ornamento detalės semantika. Stebint zoomorfinių figūrų išdėstymą, vis labiau tvirtėja įsitikinimas, kad kiekvienas gyvūno įvaizdis – tai ženklas, kurį žmogus pasitelkė, norėdamas kažką pasakyti ar įteigti

kitam žmogui. Tad suprantama, kodėl apima nenumaldomas noras pasigalynėti su simbolių bei alegorijų kupinu tekstu ir jį iššifruoti.

I tūkstantmečio viduryje Lietuvos gyventojų pasaulėvaizdis yra vieninga sistema, kurioje viskas turi savo vietą ir paskirtį: tai ir jėgos, valdančios pasaulį, tai ir žmonės, gyvenantys bei dirbantys žemėje. Kitaip sakant, menininkas visą gyvenimo patirtį, savo žinias apie gamtą sujungė į vieningą visumą – pasaulio modelį.

Tas pasaulio vaizdas labai dinamiškas. Viršum žemės – dangus su vandens sancaupomis, per dangaus skliautą lekia dangiškieji briedžiai, skubindami lietu, kurio šaukiasi ritualą atliekantys žmonės. Gyvatės pavaizduotos taip pat aktyvia vertikalia poza. Iš apačios ir viršaus pasaulį supa vanduo. Matyt, taip išreiškiamas žmonių mitologinėje sąmonėje įsitvirtinęs vaizdinys, paaiškinantis, kodėl lietus krinta iš dangaus, o šaltinis trykšta iš žemės gelmių. Daugelis tautų žemę įsivaizdavo apsuptą vandeniu – jūros, arba dviejų upių. Pastarasis vaizdinys, ko gero, archajiškiausias ir labiausiai lokalizuotas: kur bebūtų žmogus, jis visada tarp dviejų upių ar upelių, ribojančių jam žinomą artimiausią sausumos erdvę.

Vis dėlto kanonizuotas menas – toli gražu ne gatavas grafiškas tekstas, paveikslais atpasakojantis kokį nors mitologinį įvykį ar epinį veiksma. Tą akivaizdžiai liudija gyvūninio stiliaus puošyba: zoomorfinės figūros, nesusietos kokia nors gyvenimiška, buitine scena, jos yra pavienės, tesurikiuotos eilėmis. Kartais vaizduojamą gyvūną atstoja vien jo galva. Tai dėsninga, nes kanonizuoto meno sistemoje kiekvienas zoomorfinis įvaizdis yra tarsi išorinis signalas, impulsas, pažadinantis žiūrovo sąmonėje tai, ką jis jau žino.

Kitais žodžiais tariant, kiekvienas kanonizuoto gyvūno įvaizdis buvo visuotinai priimtas, tradicijas atitinkantis apibendrintas ženklas – simbolis, kurio nuolatinė, giluminė prasmė bei reikšmė susiklostė iš per ilgus šimtmečius žmonių kapų stebėjimo rezultatų. Tų simbolių planingas derinys meninėje kompozicijoje atspindi žmonių bendrijos kolektyvinio gyvenimo patirtį – žinias apie žmogų supantį pasaulį, jo sandarą, erdvės ir laiko sampratą.

Taigi V – VI a. paplitusios gyvūnų stiliaus kompozicijos buvo žmogaus sukauptų žinių įamžinimo (išsaugojimo) ir perdavimo būdas, savita vaizdinė žmonių bendravimo, komunikacijos priemonė rašto neturėjusioje Lietuvos visuomenėje.

Šiandien istorikai, paleastronomai, astrologai, menotyrininkai ir dailininkai bando atspėti ir jau gali paaiškinti daugelio senovės ženklų ir simbolių semantiką. Ne vienas toks simbolis naudojamas meninėje praktikoje, komponuojant emblemas, vėliavas, juostas, prizus ir kt. Jie, kaip dekoratyvūs elementai, kartu teikia ir tam tikrą informaciją bei nacionalinių bruožų.

1.3. Nuo daiktaraščio iki šiuolaikinio fonetinio rašto

Nagrinėjant knygos istorinį kelią nuo pirmykščių jos pakopų iki šiuolaikinės knygos, iš karto kyla rašto atsiradimo ir raidos problema. Juk be rašto, žmogaus minties reiškinio ir įtvirtinimo priemonės, nebūtų ir knygos. „darbas, o paskui ir kartu su juo kalba, buvo du svarbiausieji veiksniai, kurių veikiamos beždžionės smegenys galėjo palaipsniui pavirsti žmogaus smegenimis“(12,7),“ bet civilizuotas žmogus tapo tik išradus raštą“(13, 26).

Galima kalbėti apie raštą, kaip apie užrašytą kalbą. Žinoma, rašyta kalba neatgamina šnekamosios kalbos taip tiksliai, kad ji galėtų pavaduoti tikrąją gyvąją kalbą, perteikti visą jos muzikalumą ir emocionalumą. Tačiau raštas kai kuo ir pranašesnis už garsinę kalbą. Užrašyta kalba leidžia bendrauti su nesančiu klausytoju(skaitytoju), tai ir yra jos specifinė savybė. Tas nematomas klausytojas gali būti ir rašančiojo bendraamžis, ir gyventi net po tūkstančio metų.

Primityvus žmogus visą savo menką gyvenimo patyrimą perduodavo žodžiu sūnui arba anūkui, bet, plečiantis žmogaus žinioms apie pasaulį, turtėjant jo gamybiniam patyrimui, toks žinių perdavimo būdas pasidarė nebepakankamas. Vis didesnę reikšmę įgavo raštas, dvi pagrindinės jo funkcijos – komunikatyvioji (bendravimo, žinių perdavimo) ir mnemotechninė (įsiminimo). (36,9)

Pirmuosius žingsnius į rašto sukūrimą žmogus žengė dar žemiausioje barbarystės stadijoje prieš 20 – 30 tūkstančių metų. (36,10)

Atsiradus pirmam stambiam visuomeniniam darbo pasidalijimui tarp žemdirbyste ir gyvulininkyste besiverčiančių kilčių, užsimezga mainai. Tokios sąlygos išskėlė pirmykščiam žmogui būtiną uždavinį išrasti (be kalbos), dar vieną bendravimo priemonę – raštą. Tačiau ne iš karto žmogus išrado tą tobulą rašto sistemą, kuria mes dabar naudojames. Pirmykštis žmogus ėjo prie šio išradimo apgraišomis, ieškodamas įvairių kelių ir būdų.

Žinioms perduoti pirmykščiai žmonės plačiai vartojo įvairius daiktus, simbolizuojančius tam tikras sąvokas ar net mintis. Tai vadinamasis daiktaraštis. Pavyzdžiui, norėdama paskelbti karą, viena gentis siūsdavo kitai genčiai strėlę arba kardą. Žaliuojanti šakelė paprastai būdavo taikos pasiūlymas. Tą patį reiškė Šiaurės Amerikos indėnų genties tabako maišelis.

Pirmykštėse tautose buvo paplitęs vadinamasis mazgaraštis. Dar ir dabar indėnų piemenys naudojami skaičiavimo virvutėmis, kad prisimintų, kiek galvijų yra bandoje. Kita indėnų kiltis virvutes vartoja kaip kalendorių: išvykdamas į tolimą kelionę, vyras palieka žmonai virvutę su mazgais; mazgų tiek, kiek dienų jis numato išbūti kelionėje. Pietų Amerikos senos kultūros indėnai (inkai) vartojo kipu raštą. Prie pagrindinės storesnės virvutės tam tikra tvarka jie pritvirtindavo plonesnes įvairių spalvų virvutes, siūlelius, skudurėlius. Dėl to kipu buvo panašus į margus rytietiško tipo kilimų kutus.

Kiekviena spalva simbolizuodavo kokią nors sąvoką, savo reikšmę turėjo virvutės storumas ir ilgumas, mazgų skaičius.

Žinioms perteikti ir kaip mnemotechninė priemonė pirmykščių tautų plačiai buvo naudojamas ir lazdoraštis. Primityviausias lazdoraščio tipas yra kelrodės lazdelės, kurios ne tik nurodydavo kelią, bet ir informuodavo „skaitytoją“ apie jo ilgumą bei pavojus.

Mūsų dabartinė rašto sistema išsivystė ne iš kriauklių vampumo ar pasiuntinių lazdos, ne iš daiktaraščio ar mazgaraščio, o iš piktografinio rašto, vaizdaraščio, kuris dar pirmykščio žmogaus taip pat buvo plačiai naudojamas žinioms perduoti.

Vaizdaraštis, arba piktografija (iš lotynų pictus – pieštas ir graikų grapho – rašau), - tai mūsų dabartinių rašto sistemų protėvis, nes visos jos savo genealogiją šiaip ar taip pradeda nuo primityvių piktogramų, nuo tų ženklų ir piešinių, kuriuos paliko dar paleolito(akmens) gadynės žmogus, gyvenęs pirmykštės bendruomenės santvarkos sąlygomis.

Vaizdaraščio pagrindan padėtas iš esmės skirtingas principas, negu mūsų šiuolaikinės abėcėlės. Vaizdaraštis operuoja ne raidėmis, iš kurių sudaromi žodžiai, o piktogramomis, vaizdais, piešiniais, kurie grafiškai vaizduoja ne kokią nors atskirą garsą arba skiemenį, o konkretų daiktą arba reiškinį, šių daiktų, reiškinių arba minčių kompleksą, ištįsą gyvenimo situaciją. Vaizdaraštis nereikalauja iš savo skaitytojo kokio nors ypatingo raštingumo, be to, jis gali būti be didelio vargo vienodai „skaitomas“ skirtingomis kalbomis kalbančių žmonių. Dėl minties reiškinio konkretumo, paprastumo ir akivaizdumo vaizdaraštis, kaip minčių perdavimo priemonė, pritaikomas ir mūsų laikais.

Akmens gadynės žmogus buvo gabus piešėjas. Altamyros urvuose Ispanijoje ir Bohuslano olose Švedijoje, Lenos upės pakrantėje Sibire, Tasilio kalnuose Sacharoje ir daugelyje kitų vietų jis paliko daugybę arklių, raganosių, bizonų ir mamutų, ištįsų medžioklės vaizdų piešinių. Kai kuriems iš jų daugiau kaip 25 tūkstančiai metų, tačiau jie stebina mus ir dabar tikrovės vaizdavimo tikslumu bei realizmu. Be abejo, jau tada žmogus žengė pirmąjį svarbų žingsnį į rašto išradimą.

Kad pirmykštis žmogus piešdavo ne dėl grynios pramogos arba estetinio malonumo, bet kad piktograma perduotų kokią nors turinį arba įamžintų istorinį įvykį, gausiais pavyzdžiais europiečiams įrodė Šiaurės Amerikos indėnai, kurie dar XIX a. antroje pusėje plačiai naudojo vaizdaraštį. Iki mūsų dienų vaizdaraštį išlaikė kai kurios Sibiro tautelės, eskimai, taip pat Vidurio Afrikos, Melanezijos tautos. Muziejuose saugoma daugybė indėnų vaizdaraščio pavyzdžių, užrašytų ant lunko, tošies arba odos. Tai įvairūs privatūs laišakai ir prekybinės sutartys, diplomatiniai dokumentai ir ištisi metraščiai. Bet piktografinis raštas turi nemažai trūkumų. Visų pirma jo primityvus konkretumas neleido perteikti sudėtingesnio turinio, ypač atsietinių sąvokų – abstrakcijų, tikrinių vardų, sąvokų sudėtingiems veiksams išreikšti ir pan. (priedas 2.). Be to, nebuvo nustatytų ir visiems privalomų vaizdavimo

normų, tad autoriai turėjo neribotą laisvę kurti vis naujas piktogramas, jų atsirado labai daug ir įvairių, o tai darė didelę painiavą.

Didėjant žmogaus mąstymo sugebėjimams, tobulėjo ir vaizdaraštis. Pirmykščiame vaizdaraštyje tikrovė buvo atkuriami ištaisais paveikslais, vėliau atskiri žodžiai pradėti vartoti tam tikrais sutartiniais ženklais – piktogramomis. Šių vaizdinių ženklų kombinacijos sudaro jau nebe paveikslus, bet sakinius, atskiros piktogramos išdėstomos nebe pagal paveikslo kompozicijos reikalavimus, o pagal logišką, nuoseklų „mastymą“. Tai pagrindinis struktūrinis pakeičimas, dėl kurio vaizdaraštis pamažu pereina į vadinamąjį logografinį raštą. (36, 10 – 13)

Pirmųjų logografinio rašto sistemų lopšio reikia ieškoti senovės Rytuose – Egipte, Mesopotamijoje, Šumere, - valstybėse, susikūrusiose 3500 – 3000 m. pr. m. e. Kiek vėliau (apie 2000 m. pr. m. e.) visiškai nepriklausomai nuo senovės Rytų rašmenų susiformavo kinų hieroglifų raštas. Dar vėliau, taip pat be jokios įtakos iš Šiaurės, Vidurio Amerikoje ir Meksikoje atsirado majų ir actekų rašmenys.

Tai, kad įvairiose pasaulio šalyse visiškai izoliuotai ir nepriklausomai vienai nuo kitos susidarė įvairios logografinio rašto sistemos, įrodo, kad logografinės rašmenos atsiradimas yra glaudžiai susijęs su tam tikru visuomenės gamybos, valstybingumo ir kultūros lygiu, ir kad logografinis raštas yra būtina ir dėsninga rašytinio žodžio raidos (nuo pirmykščių primityvių rašto tipų iki mūsų tobulos fonetinio rašto sistemos) grandis.

Kalbėdami apie rašto evoliucijos logografinį etapą, ypatingą dėmesį turime atkreipti į senovės Rytus, nes kaip tik čia buvo žengtas kitas svarbus žingsnis rašymo raidoje - pereita prie fonetinio rašto.

Kinų hieroglifinis raštas išliko iki mūsų dienų mažai pakitęs, tuo tarpu egiptiečių hieroglifus ar šumerų ir babiloniečių dantiraštį jau retas kas mokėjo skaityti mūsų eros pirmajame šimtmetyje, o ketvirtajame šimtmetyje jų paslaptis ir visai buvo užmiršta. Senovės graikai egiptiečių raštą pavadino hieroglifais (t. y. šventasis ženklas; gr. hieros – šventas, glifein – kalti, raižyti akmenyje). Egipto hieroglifų, kaip ir visų kitų logografinio rašto sistemų, pagrindas yra vaizdaraštis. Pirmieji mums žinomi logografiniai įrašai dažniausiai įterpiami į piktografinius piešinius, lyg juos papildydami ir paaiškindami. Ilgainiui logografinis raštas visiškai išsiskiria iš piktografinio ir pradeda egzistuoti savarankiškai. Vaizdiniu būdu egiptiečiai perteikdavo ne tik konkrečius dalykus, bet ir abstrakcijas. Pavyzdžiui, faraono skeptro hieroglifas buvo vartojamas ne vien paties skeptro sąvokai, bet ir semantiškai su juo susietoms sąvokoms „valdžia“ ir „valdyti“ reikšti (priedas 3). (36, 15 – 16)

Paskutinė egiptiečių rašto raidos stadija – nemotinis raštas (demos – gr. Liaudis), pirmasis pasaulyje greitraštis (XII a. per. m. e.).

Egiptiečių rašto sudėtingumas sunkino jo dešifravimą. Galutinai hieroglifus dešifravo žinomas prancūzų mokslininkas Fransua Šampoljonas. Jis pasinaudojo Rozetės akmeniu, kuris buvo rastas Napoleono karinės ekspedicijos į Egiptą metu. Tai juodo bazalto akmuo, kuriame buvo iškaltas Merfio, vyriausiojo žynio, įrašas karaliaus Ptolemėjo garbei. Šis įrašas buvo parašytas skirtingomis rašto sistemomis ir kalbomis. Žinodamas, kad egiptiečiai savo valdovų vardus įrėmindavo į vadinamuosius kartušus, Šampoljonas, atidžiai lygindamas abu tekstus, surado Ptolemėjo ir Kleopatros vardų įrašų ekvivalentus hieroglifiniame tekste ir nustatė, kad šie vardai buvo įrašyti ne logografiškai, o fonetiškai, t. y. kad kiekvienas hieroglifas reiškė šiuo konkrečiu atveju ne visą sąvoką, o vieną garsą (priedas 4).

Kleopatros vardo dešifravimas davė jam dar tris egiptiečių raidyno ženklus. Dešifravęs egiptiečių hieroglifus, Šampoljonas padarė pradžią mokslininkams senovės egiptiečių kalbos ir rašto studijavimui. (36, 17)

Panašiai kito ir kita didžioji logografinio rašto sistema – dantiraštis. Jį maždaug tuo pačiu metu, kaip ir egiptiečių hieroglifus (IV tūkstantmečio pr. m. e. pradžioje), sukūrė Tigro ir Eufrato upių žemumoje buvusi Šumerų civilizacija.

Pagrindinė šumerų, o vėliau babiloniečių ir asirų rašomoji medžiaga buvo ne patogus papirusas, o minkšto molio lentelė, kurioje buvo neįmanoma dailiai rašyti. Šumerai išpausdavo rašmenis molyje nusmailintomis nendrių lazdelėmis. Todėl, dantiraštis, palyginus su egiptiečių hieroglifais, atrodo kampuotas ir šiurkštus (priedas 5). Nepatogi rašomoji medžiaga jau žiloje senovėje privertė šumerus atsisakyti visų piktografinio rašto elementų. (36, 17 – 18)

Anot Vladimirovo, nuo egiptiečių hieroglifų šumerų ir babiloniečių dantiraštis skiriasi rašto kryptimi. Egiptiečiai rašė dažniausiai iš dešinės į kairę, o babiloniečiai – kaip šiandien mes – iš kairės į dešinę. Abi rašto sistemos susiformavo savarankiškai, nepriklausomai viena nuo kitos.

Nuo vaizdaraščio iki logografinio rašto (su kai kuriomis fonetizacijos tendencijomis) evoliucionavo ir trečioji didžioji senovės logografinio rašto sistema – kinų hieroglifai. Iš pradžių atskiri žodžiai buvo reiškiami piktogramomis. Ilgainiui šios piktogramos buvo chematizuojamos, vaizduojamas nebe visas daiktas, o charakteringiausia jo dalis. Kartu buvo kuriamos ir specialios logogramos abstrakčioms sąvokoms reikšti. Dabar kinų raštas turi apie 40 – 50 tūkstančių hieroglifų, tačiau šiuolaikinis apsišvietęs kinas skaitydamas paprastai naudojami 6 – 10 tūkstančiais ženklų. Kinų rašto įtakoje susiformavo japonų, anamitų (vietnamiečių) ir kai kurių kitų Azijos tautų rašto sistemos.

Iš „mirusių“ logografinio rašto sistemų minėtini indėnų majų raštas Vidurio Amerikoje ir actekų – Meksikoje. Majų raštininkai gausiai iliustruodavo tekstą nedideliais paveikslukais. Tačiau nuo tapybos šis raštas ryškiai skyrėsi. Majai savo rašto sistemoje naudodavo apie 270 ženklų. Jų, kaip ir

egiptiečių, rašte nebuvo atsižvelgiama į balsius, kurie majų kalboje buvo nepastovūs. Žodžio reikšmę lėmė priebalsiai. Jų rašomoji medžiaga buvo gaminama iš fikuso medžio žievės, rečiau – iš jaguaro odos. Ilgas jos juostas (ilgesnes kaip 10 metrų) sulankstydamo kaip armonikas. Šių knygų turinys buvo įvairus: metraščiai, astronominiai kalendoriai, maldų tekstai, genealogijos, vaistų knygos ir pan. Tokių knygų buvo ištisos bibliotekos. Jų likimas liūdnas. Ispanų užkariautojai, knygų fanatikų veikiami, jas visas sunaikino. Kartu su actekų ir majų kultūromis žuvo ir abi rašto sistemos (36, 19 – 20).

Runos arba „ženklai iš pagaliukų“ sudaro vikingų abėcėlės pagrindą; ji pagal pirmąsias šešias raides buvo vadinama „futhark“. Runos būdavo iškalamos medyje ar akmenyje ir dažnai sudarydavo ilgus kaip gyvatė užrašus. Buvo du pagrindiniai abėcėlės variantai – įprastinis arba daniškasis futhark ir švedų – norvegų futhark; jie abu turėjo po 16 pagrindinių ženklų.

Runų užrašų rasta labai daug, ypač centrinėje Švedijoje ir Danijoje. Juose rašoma apie keliones, teises sutartis, mirtis, kartais tai net – skaldų eilės. Runų užrašas yra ir Šv. Sofijos soboro galerijoje Stambule; kitas užrašas matyti Šv. Morkaus bazilikoje Venecijoje ant vieno iš Atėnų atgabentų liūtų.

Runomis ne tik rašyta. Vikingų 16 ženklų

Futharkas atsirado apie 350 m. po Kr. Iš daug didesnio ženklų rinkinio „Hallristningar, kuris dar nuo bronzos amžiaus buvo naudojamas kultiniam būrimui.

Tacitas veikale „Germanija“ aprašo, kaip buvo skaitomos runos:

„Nulaužta vaismedžio šakelė suskaldoma į balanas; kiekviena iš jų pažymima vis kitokia runa ir jos metamos ant baltos drobulės, kad nekristų kaip pakliuvo. Tada ceremonijai vadovaujantis žynys arba šeimos tėvas, pasimeldęs dievams, paima tris iš jų vieną po kitos ir skaito, ką jos reiškia pagal jose išrėžtas runas.“

Vėlesniais laikais tarp daugelio runų rašto variantų itin panašios buvo 33 ženklų sistema, rasta anglosaksų Anglijoje, ir 18 ženklų sistema iš Armaneno, rasta jau vokiškai kalbančioje šalyje. Runos – tai vartai į paslaptinę ir kupiną keisto grožio vikingų estetinį pasaulį.

Ogham ar Ogam buvo skandinavų runų keltiškais atitikmuo, naudojamas ne tik rašyti, bet ir burti, ypač Airijoje. Kiekvieną ženklą sudarė paprastos vertikalios ar pasvirusios linijos, užrėžtos skersai pagrindinės horizontalės. Kiekvienas ženklas iš pradžių buvo siejamas su koku nors medžiu ir su raide, atitinkančia to medžio pavadinimą, be to, pagal aliteraciją su paukščiais ir žvėreliais, su spalvomis, su metų laikais ir su savaitės dienomis.

Savosios rašto sistemos buvo esminis Europos pagoniškųjų religijų priedas, Ogamas ir runos, kaip ir šiaurinių italikų bei etruskų rašmenys, atsirado dar tais laikais, kai bet kokio žinojimo ir supratimo pamatą sudarė gamtos paslapčių atskleidimas buriant. Nepaisant to, daug kas iš su tuo

susijusių žinių bei magijos atlaikė ir klasikinės bei krikščioniškosios civilizacijos atėjimą (10, 240 - 241).

Fonetinis raštas. Alfabetinės rašto sistemos sukūrimo nuopelnas šiuo metu priskiriamas finikiečiams, tačiau, kaip ir dėl daugelio kitų didžiųjų išradimų, ilgą laiką dėl to buvo ginčijamasi. Finikiečių alfabetas yra kilęs iš Egipto hieroglifų. Finikiečių rašto sistema perteikia visą žmogaus kalbą dvidešimt dviem fonetiniams ženklams – raidėms. Tai jau ne logografinis raštas, o grynai fonetinis. Finikiečių alfabetas neturi balsių, visos jo raidės, kaip ir egiptiečių yra priebalsės arba pusbalsė (36, 20).

Finikiečiai ne tik sukūrė, bet ir išplatino fonetinį raštą. Greit jis tapo komercinių santykių tarptautiniu raštu. Pirmieji iš Europos tautų finikiečių alfabetą perėmė graikai. (36, 21)

Įdomu, kad graikų kalboje knygos buvo vadinamos biblia. Apie Bibliją, kaip šventąjį raštą minima daugelyje istorijos šaltinių.

Codex Amiatinus dabar laikomas Laurencio Medici bibliotekoje Florencijoje. Pergamentui, kuriame jis parašytas prireikė 1500 gyvulėlių odų.

Nustatyti tikslų ir patikimą Šventojo Rašto tekstą, pritaikytą kiekvienai naujai kartai, buvo neįmanoma, tačiau vis dėlto nuolat mėginama. Senasis Testamentas buvo parašytas hebrajų ir aramėjų kalbomis, o Naujasis Testamentas – helenistine graikų kalba. Pirmasis išverstas į graikų kalbą Septuagintos pavadinimu, kad juo galėtų naudotis graikiškai kalbantys Aleksandrijos žydai. Taigi teoriškai nuo I a. turėjo egzistuoti pilnas abiejų Testamentų tekstas graikų kalba.

Knygų, kurios mūsų laikais sudaro katalikišką ir protestantišką bibliją, skaičius jau artėja prie šimto. Nebuvo įmanoma jų sujungti į vientisą abiejų Testamentų pandektą, kol IV a. nebuvo nustatytas pagrindinis kanonas. Iki tol atskirai cirkuliavo visų Biblijos knygų įvairūs variantai kartu su nekanoniškais apokrifais. Šių dienų mokslininkai žino apie juos tik iš senovės papirusuose rastų fragmentų, iš Bažnyčios Tėvų cituotų ištraukų, iš jų fragmentų įvairiuose iki Vulgatos egzistavusiuose „Senojo tikėjimo“ tekstuose bei senovės judėjų bei krikščionių kritikų darbu.

Nebuvo net susistemintos Vulgatos. Kai Šv. Jeronimas vieną po kitos baigdavo savo darbo dalis, siųsdavo kiekvieną jų skirtingais adresais. Tad jas reikia išlukštenti iš įvairių Biblijos kompiliacijų, į kurias jos buvo įterptos. Negana to, viduramžių kopijuotojų darbas labai priminė „nebylaus telefono“ žaidimą – kiekviename žingsnyje pasirodo vis naujų klaidų. Nesunku suprasti, kodėl graikiškas žodis kiblia („šventos knygos“) iš pradžių buvo vartotas vien daugiskaita. Vientisi bibliniai tekstai tapo prieinami tik išradus spaudą.

Tuo metu krikščioniškasis pasaulis jau buvo ant reformacijos slenksčio. Protestantai netrukus turėjo mesti iššūkį visiems ankstesniems Biblijos tyrinėjimams. Protestantų mokslininkams ypač rūpėjo

vertimai į vietines liaudies kalbas, o tam jiems reikėjo autoritetingų hebrajiškų ir graikiškų originalų tekstų. Nuo tada ir prasidėjo nauja bibliologijos era, kurios skiriamasis bruožas buvo protestantų lenktyniavimas su katalikais.

1907 metais Vatikano komisija pavedė Benediktams paruošti galutinę Vulgatos redakciją. Darbuotasi be pertraukos visą XX amžių. Kada darbas bus baigtas, kaip pasakė vienas stoviškai nusiteikęs benediktinas, „težino vienas Dievas“ (10, 294 – 295).

Žodis *biblia* greičiausiai yra kilęs iš stambiausio finikiečių prekybos centro pavadinimo. Iš ten į Graikiją buvo įvežamas papirusas.

Knygos, kaip ir visų kitų daiktų, išvaizda pirmiausia priklauso nuo medžiagos, iš kurios ji pagaminta. Egipte Senosios karalystės epochoje rašymui buvo naudojami ir akmuo, ir medis, ir oda, ir drobė, ir indų šukės. Tačiau pagrindinė egiptiečių rašomojo medžiaga buvo papirusas.

Senovės Egipte buvo sakoma: „Egiptas – Nilo dovana“. Iš gausių Nilo dovanų ne paskutinę vietą užėmė papirusas. Nilo pakrantės buvo apaugusios švendrinio trijų metrų aukščio augalo tankumynais, kuri vietiniai gyventojai vadino pa – p – iur (iš upės). Senovėje papirusas išgarsėjo kaip puiki žaliava rašomajai medžiagai gaminti. Jo gamybos procesą smulkiai aprašo Romos mokslininkas Plėnijus savo „Gamtos istorijoje“.

Papiruso švendrės stiebą, dažnai rankos storumo, peiliu arba adata išilgai supjaustydavo į kuo plonesnes ir kuo platesnes juostas, sudėdavo jas vieną prie kitos ant dumbliuotu Nilo vandeniu sušlapintos nuožulnios lentos arba stalo. Vanduo nutekėdavo, o lipnus Nilo dumblas sulipindavo juostas. Kartais tam buvo naudojami specialūs klijai. Po to ant suklijuotų juostų eilės išdėstydavo, dabar jau skersai, antrą eilę. Kad juostos geriau pritaptų viena prie kitos, jos buvo smarkiai daužomos, kol visiškai sulipdavo. Išeidavo tartum audinys, kurio vieni „siūlai“ ėjo išilgai, kiti skersai.

Šis dar šlapias audinys buvo presuojamas, šlifuojamas tam tikru kriauklės arba dramblio kaulo įrankiu ir džiovinamas saulėje. Taip buvo gaunami panašūs į mūsų popierių gelsvos spalvos papiruso lapai. Jie buvo apkarpomi pagal reikalingą formą ir prikljuojami vienas prie kito. Ilgas papiruso lapas buvo suvyniojamas į ritinį. (36, 26)

Cyperus papyrus augalas rašymui Egipte buvo naudojamas 3000 m. pr. Kr. Jo plaušas buvo paklojamas vertikaliomis ir horizontaliomis juostomis, kurias paskui supresuodavo, suformuodami ilgą volumen (ritinėli). Ant jo rašydavo perskelta nusmailinta nendre ar paukščio plunksna ir tirštu rašalu, padarytu iš suodžių. Papirusas naudotas ir graikų bei romėnų laikais, ypač kraštuose, esančiuose netoli jų augimo vietos – Nilo deltos. Didžiausiais senovės klasikinių papirusų radinys – apie 800 ritinėlių – rastas Herkulanumo griuvėsiuose, užsikonservavęs po lavos sluoksniu.

Papirologija - (mokslas apie papirusus) labai daug prisidėjo tyrinėjant klasiką. Kadangi labai mažai kitokios formos rašytinių dokumentų išsilaikė daugiau nei du tūkstantmečius, jie labai praturtino mūsų žinias apie senovės paleografiją: padėjo įveikti filologinę prarają tarp senosios ir viduramžių graikų kalbos, taip pat gražino daug tekstų iš dingusio klasikinės literatūros repertuaro; iš papirusų galima paminėti Aristotelio „Atėnų konstituciją“, Sofoklio „Pėdsekis“ ir Menandro „Bambeklė“. Papirusai turėjo svarbų vaidmenį ir studijuojant Biblijos tekstus. Yra išlikę apie 7000 įvairių Biblijos fragmentų rankraščių ankstyvąja graikų kalba. Negyvosios jūros ritinėliuose be judėjiškų tekstų yra ir keli krikščioniški. Rasti du ikikrikščioniškųjų laikų papiruso ritinėliai su Pakartoto įstatymo knygos ištraukomis. 125 m. po. Kr. datuojamas papirusas su šv. Jono Evangelija yra daug senesnis už visas jos pergamentines versijas. Kai kurios seniausios popiežių bulės išliko tik papiruso pavidalu.

Kai papirusą ėmė keisti pergamentas, velenas(plonas pergamentas) ir galiausiai popierius, pradėjo nykti ir ritinėliai, užleisdami vietą rankraščių puslapiams. Papiruso reikšmės menkėjimas ir perėjimas prie rašymo ant lapų buvo knygos gimimo prielaidos. (10, 154)

Xativax - popieriaus gaminimo menas ir amatas Europoje pirmą kartą paminimas 1144 m., kalbant apie mažą maurų miestelį Ksativą (xativax); dabar San Filipė netoli Venecijos. Taigi popieriui prireikė 1000 metų, kol jis atkeliavo į Europą iš Kinijos per Samarkandą ir Kairą. Dar po šimto metų Italijoje, tikriausiai Fabriano vietovėje netoli Ankonos, buvo padaryta svarbių technologijos patobulinimų, tarkim tinklinio formavimo cilindro panardinimas bei vandens ženklų panaudojimas. Pirmasis iš žinomų vandens ženklų buvo didžioji raidė F (reiškianti Fabriano).

Iš ten popierius ėmė skliti į visas šalis, pamažu pakeisdamas senesniąsias rašymo medžiagas – papirusą ir pergamentą. Pirmieji popieriaus malūnai buvo pastatyti Amberte Overnėje (1326), Trua vietovėje (1338), Niurnberge (1390), Konstantinopolyje (1453), Krokuvoje (1491) ir Maskvoje (1565). Išradus spausdinimą popieriaus paklausa sparčiai didėjo.

Standartiniai popieriaus lapo dydžiai buvo įvesti Bolonijoje 1389 metais. Knygų puslapiai buvo padaromi sulenkiant popieriaus lapus pusiau (folio), du kartus (quarto) ar tris kartus (octavio). 1783 metais broliai Montgolfierai, kuriems priklausė popieriaus fabrika prie Aninės, pasidarė iš popieriaus oro balioną. Tačiau pagrindinė popieriaus paskirtis buvo žinių platinimas. „Šlovė popieriaus išradėjui, - rašė Herderis. – Jis nusipelnė literatūrai daugiau nei visi pasaulio monarchai“.

Rankų darbo popieriaus entuziastų netrūksta ir dabar. Yra ir tarptautinė popieriaus istorikų asociacija, Vokietijoje leidžianti savo žurnalą, ir keliolika popieriaus muziejų. Senoviniai popieriaus fabrikai tebeveikia Fabriano vietovėje (10, 360).

Graikų alfabeto finikietišką kilmę rodo taip pat ir graikų raidžių pavidalas, ir tų raidžių semantiški pavadinimai (alfa, beta, gama, delta ir t. t.). Papildytas ir pritaikytas indoeuropiečių kalboms

graikų alfabetas pradėjo savo triumfo žygį per Europą. VII a. pr. m. e. iš graikų alfabetą perėmė kultūringa etruskų tauta Italijoje, o iš jų vėliau tą raštą pasisavino romėnai. Taip atsirado lotynų alfabetas, kuris šiuo metu naudojamas Vakarų Europoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Australijoje, taip pat baltų - lietuvių, latvių, bei kai kurių slavų, finų ir ugrų tautų: lenkų, čekų, vengrų ir kt. Vakaruose, kartu su Romos imperija įsiviešpatavo lotynų rašto sistema, o Rytų Europoje toliau plito graikų raštas.

Dabar žinomi bandymai sukurti tarptautinį raštą, susijusį ne fonetine, o vien prasmine, semantine kalbos struktūra, - taigi grįžti nuo fonetinio rašto prie logografinio. Ar liks tokių rašto sistemų sukūrimo projektai vien projektais, parodys ateitis. Tačiau kol kas mūsų senasis alfabetas, kuris jau keletą tūkstančių metų ištikimai tarnauja žmonijai, yra niekuo nepakeičiamas (36, 23).

2.KNYGA – LAIŠKAS ŽMOGUI IR ŽMONIJAI

2.1. Kaligrafija – rašto menas

Knygų kultūros centrais ankstyvaisiais viduramžiais tapo vienuolynai. Šiuo atžvilgiu pirmtakas buvo garsusis Vivariumo vienuolynas Italijoje. Mokymosi pagrindas čia buvo knyga ir knygų rinkinys – biblioteka. Skriptoriumai (knygų nurašinėjimo dirbtuvės) ir bibliotekos tapo būtinos kiekvieno viduramžių vienuolyno dalys. Buvo sakoma: „Vienuolynas be knygų spintos kaip tvirtovė be ginklų sandėlio“ (Wattenbach W. Das Schriftwesen im Mittelalter. Leipzig, 1875, psl.362).

Turėdamas knygų nurašinėjimo dirbtuvę, biblioteką, mokyklą, vienuolynas ankstyvaisiais viduramžiais tapdavo lyg ir savotišku kultūros ir švietimo centru. Be antikinės literatūros skriptoriumuose pradėdama nurašinėti ir antikinių poetų, filosofų, teisininkų, mokslininkų, politinių veikėjų kūrinius. Karolinių dinastijos nurašinėtojų dėka mūsų laikus pasiekė veikalai tokių antikinių autorių, kaip Tacitas, Svetonijus, Salustijus, Ciceronas, Vergilijus, Titas Livijus ir daugelis kitų.

Pagrindinė rašomoji medžiaga viduramžiais buvo perimtas iš antikinės visuomenės pergamentas. Tam tikru būdu išdirbta jaunų gyvulių (dažniausiai veršiukų) oda rašymui buvo vartojama jau nuo seniausių laikų. Yra išlikę odoje rašytų raštų iš Egipto ir Asirijos. Pirmiausia nuluptas veršio kailis mirkomas kalkiniame vandenyje, kad jis taptų švelnesnis, po to jis ištempiamas tam tikruose rėmuose ir puslaukiniu peiliu kruopščiai ir atsargiai nugrandomi mėsos ir plaukų likučiai. Švari oda balinama kalkėmis ir, kad pašalintų odos grublotumus, iš vienos ir kitos pusės poliruojiama pemza ir įtrinama kreidos milteliais. Pasidaro plona, baltai gelsva oda, iš abiejų pusių vienodai švari ir lygi (36, 38). Pergamentas dažniausiai buvo dažomas purpurine spalva. Ant tokio puošnaus pergamento buvo rašoma auksu arba sidabru. Nei kempinė, nei peilis negalėjo visiškai sunaikinti buvusio teksto. Rašalas giliai įsisunkdavo į pergamentą ir sukeldavo jame cheminių pakitimų.

Rašymo įrankius – kalamą ir paukščio plunksną, - kaip ir rašomąją medžiagą, viduramžiai perėmė iš antikinės visuomenės. Ankstyvaisiais viduramžiais buvo vartojami abu šie rašymo įrankiai, bet vėliau kalamas užleido vietą plunksnai (36, 64). Elastingos plieno plunksnos buvo išrastos tikrai nuo XIX a. vidurio. A. Puškinas ir S. Daukantas savo veikalus rašė dar paukščio plunksna.

Lapams suliniuoti buvo vartojamas aštrus sidabro grifelis arba švino pieštukas.

Viduramžiais buvo žinoma keletas rašalo receptų. Pagrindinės jo sudedamosios dalys: juodas riešutas (ąžuolo gumbelis), vario sulfatas ir gumiarabikas. Be juodojo rašalo viduramžiais buvo plačiai naudojamas ir spalvotas, ypač raudonas, gaminamas kaip ir antikiniai laikais iš švinraudės.

Pirmoji knygų gamybos stadija – pergamentų paruošimas. Tinkami lapai buvo sukerpami pagal vieną pavyzdį. Paskui pemza arba peiliuku pergamentas lyginamas. Po to eidavo antroji paruošimo stadija – lapų liniavimas. Daugelyje rankraštinių knygų tekstas buvo išdėstomas dviem stulpeliais. Daug dėmesio buvo skiriama teisingam teksto išdėstymui puslapyje. Lapų paraščių plotis priklausė nuo griežtų kompozicijos reikalavimų, buvo numatomos vietos miniatiūroms, inicialams, vinjetėms ir kitiems knygos dekoratyvinio apipavidalinimo elementams. Po to pradėdavo darbą kaligrafas nurašinėtojas.

Kai kurie tyrinėtojai teigia, kad skriptoriumuose tekstas vienu metu buvo diktuojamas daugeliui raštininkų ir iš karto buvo perrašoma keletas vienos knygos egzempliorių. Tačiau iš tikrųjų atrodo, kad taip nebuvo. Kaligrafai dirbo labai lėtai, dėl to diktuoti jiems tekstą būtų buvę visiškai netikslinga. Nurašinėjimui pagreitinti originalas buvo išardomas į keletą dalių, ir jos paskirstomos atskiriems raštininkams (36, 64 – 65).

Kaligrafai, žinoma, turėjo griežtai laikytis visiems bendrų rašto taisyklių, kurios, laikui bėgant, keitėsi. Viduramžiais atsirado pagrindiniai rašto tipai, kurie sudaro šiuolaikinių lotyniškų ir gotiškų šriftų pagrindą. Tai visų pirma karolingiškoji manuskula. Šis rašto tipas susiformavo iš įvairiausių vietinių – „nacionalinių“ – lotynų kapitalinio ir uncialinio rašto atmainų. Jam įsigalėti ir paplisti padėjo Karolinių valstybės centralizavimas ir pastangos unifikuoti bažnyčią. Tai dailus, apvalus, aiškus, simetriškas ir kartu patogus raštas. Raidės panašios į mūsų lotyniškąs. Inicialams, antraštėms buvo naudojamos lotynų kapitalinio rašto majuskulos. XI – XII a. visoje Vakarų Europoje karolingiškoji minuskula labai pakinta. Raidės suspaudžiamos, įgauna kampuotas, laužtines formas ir pamažu virsta šriftu, kurį mes vadiname gotiškuoju. Gotiškais šriftas iki šiol dar naudojamas kai kuriose germanų šalyse, ypač Vokietijoje (36, 65 – 66).

IV amžiuje Romos imperijos vėlyvojo laikotarpio raštuose paplito uncialiniai, arba „colio dydžio raidžių“ rašmenys. Jie buvo mažesni, apvalesni ir geriau pritaikyti rašyti plunksna negu ankstesnieji. Juos ilgai naudojo greta tradicinių lotyniškų rašmenų, kurių „kvadratinės“, o vėliau „rustikinės“

didžiosios raidės rašytos be skyrybos ženklų ar intervalų tarp žodžių. Tada prasidėjo lotyniškojo rašto evoliucija, kuri nuo uncialinės ir pusiau uncialinės stadijos per karolingiškuosius ir gotiškuosius minuskulus atvedė prie Renesanso epochos humanistų kursyvo.

Paleografija – senovės rašto tyrimas – yra vienas pagalbinių mokslų, svarbių istorikams ir archyvininkams. Tai vienintelis būdas nustatyti, kas kur ir kada parašė dokumentą. Kiekvienas laikotarpis, kiekviena vieta ir kiekvienas raštininkas turi savo ypatumų. Graikų kirilicos ir arabų rašto raida buvo panaši į lotynų rašto keitimąsi. Visi jie nuo ankstyvųjų formalių stilių vėliau perėjo prie kursyvinių formų. Osmanų imperijos kanceliarijų dokumentai, parašyti arabų rašto ekscentriškuoju variantu, laikomi sunkiai įskaitomais.

Nors išradus spausdinimą, o vėliau ir rašomąsias mašinėles, dokumentų iššifravimas labai palengvėjo, paleografija liko reikalinga. Juk daug laiškų ar dienoraščių ir toliau teberašomi ranka (10, 255).

Laikydami tam tikro savo epochos rašto stiliaus, kaligrafai, vėliau ir raidžių liejikai, sukūrė skoningų ir originalių gotiškojo šrifto bei antikos atmainų.

Kiekviena viduramžių knyga, net ir pati paprasčiausia, buvo unikalus meno kūrinys. Knygos buvo prabangos dalykas. Jos buvo gaminamos bažnyčioms, vienuolynams arba turtingiems užsakytojams: karaliams, kunigaikščiams, vyskupams, didikams, ir turėjo būti gražiai papuoštos – atitikti tą prabangą, kurioje gyveno viduramžių visuomenės viršūnės (36, 66).

Iš viduramžių rankraštinės knygos dekoratyvinių apipavidalinimo elementų minėtini: inicialai, paraščių ornamentas ir dekoratyviniai įrėminimai, mažesni paveikslai ir teksto papuošimai., savarankiški viso puslapio paveikslai. Antraštinio puslapio Vakarų Europos rankraštinės knygos dar neturėjo. Dažniausiai viduramžių knygos pradedamos žodžiais: „Incipit liber...“ (prasideda knyga) (36, 67).

Inicialų antikinėse knygoje dar nebuvo. Jie atsirado ankstyvaisiais viduramžiais ir buvo vadinami capitales. Inicialų paskirtis buvo papuošti knygą, kurios kiti dekoratyviniai elementai, ypač iliustracijos, ankstyvaisiais viduramžiais buvo labai primityvūs. Tačiau, kylant viduramžių kultūrai, tobulėjo ir knygos apipavidalinimo menas, įvairėjo knygos puošimo priemonės. Kartais dekoratyviniai elementai nustelbdavo tekstą.

Epigrafika – senovės įrašų tyrinėjimas – viena svarbiausių pagalbinių mokslo šakų tiriant klasikinį pasaulį. Kadangi dingo tiek daug materialinių ir dvasinių tų laikų relikvų, įrašai, išlikę metale ar akmenyje, yra neįkainojamas informacijos šaltinis. Kruopštus akmeninių antkapių, atminimo lentų, statulų, paminklų ir pan. tyrinėjimas pateikia daug intymių detalių apie žmones, kuriuos tie įamžina – apie jų šeimyninį gyvenimą, jų vardus ir titulus, jų veikalus ir biografijas, karinius dalinius, kuriems jie

vadovavo, jų įstatymus, jų dievus, jų moralę. Didieji epigrafų rinkiniai, tarkim, XIX a. Berlyne išleisti „Corpus Inscriptionum Latinarum(CIL)ir Corpus Inscriptionum Graecarum(CIG), yra tokie pat tvirti ir patikimi kaip ir tie paminklai, nuo kurių jie nurašyti.

Geriausi iš Romos epigrafų – Dvylikos lentelių įstatymai, kurie daug šimtmečių buvo laikomi forume – neišliko, tačiau išlikusios medžiagos įvairovė be galo didelė.

Dedikacijos dievams buvo įprastos viešuose paminkluose. Vienas įrašas, rastas Circus Maximus stadione, dabar esantis ant obelisko Piazza del Popovo aikštėje 10 – 9 m. pr. Kr. Buvo imperatoriaus Augusto užsakytas Egipto užkariavimui pažymėti:

IMP. CAEZAR. DIVI. F
AUGUSTUS
PONTIFEX. MAXIMUS
IMP XII. COS XI. TRIB POT XIV
AEGYPTO. IN POTESTATEM
POPULI ROMANI REDACTA
SOLI. DONUM. DEDIT.

(Imperatorius Cezaris Augustas, dieviškojo[Julijaus] sūnus, Vyriausiasis Žynys, dvylika kartų kariuomenės vadas, vienuolika kartų konsulas, keturiolika kartų tribūnas, Egipto perėjimo Romos liaudies valdžion proga paskyrė šią dovaną saulei) (10, 191 - 192).

Knygos dėl jų brangumo ir retumo buvo laikomos didžiausiomis vertybėmis ir rūpestingai saugomos, kad nesusidėvėtų. Tai geriausiai liudija jų tvirti, o kartais ištaigingi apdarai. Viduramžių knygos apdarą beveik visada sudaro dvi tvirtos medžio lentos, dažniausiai aptrauktos oda. Jų kampai, kai kada ir kitos viršelio vietos, apkaustomos metalu. Brangesnės ir retesnės, taip pat bažnytinių apeigų knygos turėdavo puikius viršelius, aptrauktus dramblio kaulo, aukso, sidabro arba emalės plokštelėmis su iškaltais arba išraižytais jose atvaizdais ir brangakmeniais.

Kad geriau apsaugotų nuo dulkių, knygą užsegdavo metalinėmis sagtimis arba užrišdavo odiniais raišteliais. Knyga kartais būdavo aptraukiama tam tikru apvalkalu – kamisa (marškiniai): dalį jo sudarė įprastas knygos apdaras, o toliau buvo tarsi pusiau atvira makštis; ji buvo užrišama spalvotos odos dirželiu ir galėjo būti pakabinama prie diržo arba balno (36, 68).

2.2.Knygos meno ir technologijų paralelės

Knygos istorija yra sudėtinė kultūros istorijos dalis. Kaip ir kitų istorijos dalykų, knygos istorijos teorinį ir metodologinį pagrindą sudaro istorinis materializmas, atskleidžiantis objektyvius visuomenės

vystymosi dėsniumus.

Knygos atsiradimas ir raida glaudžiai susiję su žmonių visuomenės vystymusi. Juk knyga padeda visuomenei tobulėti, perimti visumą žinių, sukauptų per žmonijos istoriją (36, 7).

Pirmiausia knyga, spauda yra ideologijos įrankis. Antra vertus, kaip materializuota, sudaiktinta ideologija, kaip semantinės informacijos teikėja, ji yra tam tikras materialus daiktas, žmogaus gamybinių pastangų produktas. Idėjinio knygos turinio, jos socialinių bei kultūrinių funkcijų kitimas yra glaudžiai susijęs su jos materialinės formos bei gamybos technikos ir organizavimo raida. Visuomenės pažanga, augantys jos intelektualiniai poreikiai iškelia naujų uždavinių ir knygai, verčia tobulinti jos gamybos technologiją ir platinimo visuomenėje organizavimą. Kita vertus, nauji išradimai knygų gamyboje sukelia svarbius knygos socialinių ir kultūrinių funkcijų, jos poveikio visuomenei formų pasikeitimus nagrinėjo F. Engelsas „Gamtos dialektikoje“.

Tarp didžiųjų išradimų, kurie sukūrė feodalinį pasaulį, minima knygų spausdinimas ir popieriaus išradimas. Didysis prancūzų rašytojas Viktoras Hugo spaudos išradimą pavadino didžiausiu istorijos įvykiu, revoliucijų motina.

Bet knyga yra sudėtingas socialinio ir kultūrinio gyvenimo reiškinybės ir gali būti nagrinėjama įvairiaisiais aspektais. Literatūros arba mokslų istorikui pirmiausia rūpi knygos turinys, o knygos istorija jam atrodo kaip literatūrinių mokyklų arba mokslinių koncepcijų kaita. Visiškai kitaip į knygą žiūri knygos istorikas. Žinoma, knygos istorijos jis negali nagrinėti atsietai nuo kultūros, literatūros, mokslo istorijos. Juk socialinės ir kultūrinės aplinkos, kurioje kuriama knyga, analizė yra būtinas knygos istorinės raidos nagrinėjimo išeities taškas. Priklausomai nuo uždavinių, kuriuos knygai iškelia visuomenė tam tikroje istorijos pakopoje, keičiasi ir knygų tematika. Šių pasikeitimų analizė taip pat yra viena specifinių knygos istorijos problemų.

Knygos sąvoka čia suprantama plačiaja prasme – į ją įeina giminingi knygai leidinių tipai: žurnalas, laikraštis ir net plakatas.

Žodžių junginys - knygos menas - asocijuojasi su knygos grafika, iliustracijomis arba autorine dailininko knyga. Sparti informacinių technologijų raida ir virtualėjanti bei vizualėjanti realybė provokuoja svarstymus ne tik apie knygos ateitį, bet ir apie meninį knygos fenomeną. Paskutinį XX amžiaus dešimtmetį tokie apmąstymai įgavo aiškesnius kontūrus - Lietuvoje susiformavo naujas meno reiškinybės - autorinė knyga arba dailininko knyga. Pirmoji dailininko knygos paroda Lietuvoje įvyko 1991-aisiais, 1997 metais Vilniuje buvo surengta I tarptautinė dailininko knygos trienalė, o 2000-aisiais - II tarptautinė dailininko knygos trienalė (Dailė' 2000/2).

Septintojo – devintojo XX a. dešimtmečio meninės knygrišybės darbai – svečių knygos ir dienoraščiai, susiūti iš tuščių baltų lapų, šalia odinių dėžučių komplektų, dėklų ir rankinių

respublikinėse, apžvalginėse taikomosios dekoratyvinės dailės parodose pasimesdavo tarp gausybės eksponatų. Paskutiniojo XX a. dešimtmečio taikomosios dailės parodose ėmė dominuoti dekoratyvinė odos plastika, odiniai pano, paveikslai-kompozicijos, daugiau ar mažiau funkcionalūs daiktai, o susidomėjimas meniškai įrišta knyga sumažėjo. Tuomet ir atgimė ši sritis.

Apie terminą ir specifiką. Žodis “meninė“ pabrėžia knygos įrišimo ir viršelio dekoravimo būdo vientisumą, kūrybiškumą, originalumą, unikalumą bei skiria ją nuo pramoninės ir amatininkiškos knygrišystės (jei meninė kokybė nepasiekiamą, derėtų sakyti – rankų darbo įrišimas). Nežinančiam knygų įrišimo techninių įmantrybių, meniškai įrištos knygos gali pasirodyti tik kaip *gražių viršelių* menas. Tuo tarpu profesionalai linkę didesnę svarbą teikti būtent įrišimui - knygos „griaučiams“, struktūrai, suteikiančiai kūriniui gyvybę ir judėjimą (pasak Estijos odininkų sąjungos prezidentės Maarjos Undusk, knygos viršelis ir lapai turi skleistis lengvai kaip paukščio sparnai).

Autorinės dailininko knygos kūrėjus inspiruoja kultūros ir žmogiškos būties tekstualumo idėja, įgyvendinama įvairiomis grafikos, tapybos, skulptūros, keramikos, tekstilės technikomis, panaudojant įvairias medžiagas, paklūstant tik savo pasaulėjautos, patirties, išgyvenimų diktatui. Šiuolaikinė meninė knygrišystė nėra visai laisva kūrybos sritis. Jos pamatas - tradicija ir amato meistrystė. Medžiagiškasis pavidalas knygrišystėje neatsiejamas ir nuo knygos, kaip simbolinės vertybės, sampratos. Deja, Lietuvoje vangiai formuojasi meno rinka, o materialinė kūrinių vertė priklauso nuo socialinių ir ekonominių aplinkybių diktato. Kokybiškai ir prabangiai įrišta knyga Italijoje ar Vokietijoje kainuoja tiek, kiek dažnas lietuvis sumoka už ne visai naują automobilį. Kam reikalinga tokia knyga Lietuvoje (Dailė' 2000/2)?

Knygrišystės istorija beveik tokia pat sena kaip ir pačios knygos kelias. Rankraštinųjų knygų įrišimo pradžia siekia I ir II mūsų eros amžių sandūrą. Ilgainiui knygos įrišimo techninė pusė tobulėjo, o menišką - sudėtingėjo, dekoratyvėjo. Retoms ir išskirtinėms knygoms buvo naudojamos brangios medžiagos - metalo, dramblio kaulo reljefinės detalės, emalio plaketės, brangakmenių inkrustacijos, sidabriniai ažūriniai apkaustai. Nuo ankstyvųjų viduramžių populiariai įrišimo medžiaga tapo oda. Atsiradus spausdintoms knygoms, jų įrišimas tapo paprastesnis, prasidėjo knygrišystės amato ir meno diferenciacija. XIX amžiuje ypač išryškėjo skirtumas tarp meninės ir pramoninės knygrišystės. Po Pirmojo pasaulinio karo meninės knygrišystės plėtotei daug nusipelnė Prancūzijos menininkai ir amatininkai. Ir šiandien šios srities lyderiai - Anglija, Prancūzija ir Vokietija, kuriose knygrišystė turi ilgaamžes tradicijas.

Mūsų šalies knygrišystės istorijos pradžia siekia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus (XIV–XV a.). XVI amžiaus pabaigoje čia pradėjo veikti knygrišių cechai. Garsus Lietuvos knygrišys Jokūbas Morkūnas šio amato paslapčių mokė ir savus, ir net Krokuvos knygrišius. Lietuvių meistrai tuo

metu dirbo ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje, Rusijoje. Profesionaliosios knygrišystės pradžia Nepriklausomoje Lietuvoje siejama su viena asmenybe - pirmasis ir vienintelis tarpukario Lietuvos meninės knygrišystės profesionalas Tadas Lomsargis mokslus baigė Prahoje. Tačiau jau 1940-aisiais meninę knygą puoselėjusi knygos mėgėjų draugija kartu su kitomis sovietų valdžiai įtartinomis organizacijomis buvo uždaryta, o 1942 metais T. Lomsargis tragiškai žuvo.

Nykstant ir pinantis žanrų riboms, knygrišystės amato praktika ir patirtis tampa aktuali ir grafikams, ir kitiems dailininkams dirbantiems šioje srityje.

Šiuolaikinėje meninėje knygrišystėje senoji tradicinė knygos apdaro paskirtis - saugoti ir aukštinti rašytinį žodį - lieka daugiau simbolinė. Taigi svarbiausias siekis - sukurti įtaigią plastinę kalbą. Tado Lomsargio mintys, išsakytos daugiau kaip prieš šešiasdešimt metų, aktualios ir šiandien: "Įrišimas, kuriame pasiekta tobula formų ir spalvų harmonija, gali mums reikšti garsus, iš knygos kylančius. Seni įrišimai atrodo lyg nebyliai, kurie nežino, ką gaubia... O modernus įrišimas yra teksto tarnyboje ir sako mums, kad jis nori tą tekstą suprasti ir tą supratimą perduoti kitiems"..

Šiuolaikinė meninė knygrišystė yra taikomosios dailės žanras, liekantis nuošaly nuo magistralinių šiuolaikinės dailės kelių. Tai reta ir unikali dailės sritis, išlaikanti seną amato tradiciją, kartu siekianti reflektuoti šiuolaikinį gyvenimą. Pastaruoju metu meninė knyga, kaip individualumo ir kūrybiškumo išraiška, sulaukia vis daugiau dėmesio. Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje, Didžiojoje Britanijoje, Kanadoje, Amerikoje, Japonijoje veikia knygrišių asociacijos, klubai, mokyklos, studijos. Nuo 1988 metų vyksta pasauliniai meninės knygrišystės forumai, Prancūzijoje nuo 1991-ųjų rengiamos tarptautinės knygų įrišimo bienalės sutraukia vis daugiau profesionalų ir mėgėjų.

2.3. Dvilypė knygos prigimtis: knyga – kaip informacijos šaltinis ir knyga – kaip vizuali informacijos forma

Knygos menas – tai kūrybos procesas nuo principinės idėjos iki grafinio apipavidalinimo ir tipografinio realizavimo. Kadangi knyga pirmiausia yra informacijos priemonė, todėl ji turi būti funkcionali – aiški, patogi, patraukli ir graži. Knygos, kaip meno kūrinio, vertę iš esmės lemia skoningas ir tikslingas tipografinis apipavidalinimas, t. y. formato, šrifto, teksto rinkinio, popieriaus, įrišimo parinkimas.

Knyga – tai sudėtingas socialinio ir kultūrinio gyvenimo reiškinys. Knygotyroje pabrėžiama dvilypė jos prigimtis. Pirmą, knygą, apskritai spauda, apibūdinama kaip informacijos šaltinis, antra, tai vizuali informacijos forma. Raštas, jeigu knyga rankraštinė, šriftas, jeigu ji spausdinta, buvo ir yra regimoji žodinės informacijos pateikimo priemonė. Išraiškingas sutartinių grafinių šrifto simbolių

(raidžių) panaudojimas žodžio prasmei perteikti, rankraštinės viduramžių knygos, Johano Gutenbergo spaudos išradimas XV a. Maince (Vokietija), pirmieji spausdinti leidiniai – inkunabulai yra kultūros palikimas, kuriuo remiantis nuolat tobulinamas leidybos procesas. Pasaulio mokslininkai ir dailininkai nepaliauja tyrinėti knygos raidos dėsnų ir atranda vis naujų knygų leidybos, apipavidalinimo būdų bei technologinių galimybių. Žymūs knygos meno tyrinėtojai ir meistrai – S. Morisonas, W. Morrisas, J. Tschicholdas, E. Lissitzky, D. Schulzas ir kiti - daug nuveikė, kad šiandieninė knyga taptų ir estetiška, ir funkcionali, ir lengvai skaitoma, ir daugiataurė.

Knygos meno tyrimai liudija, kad lemiamos reikšmės knygos konstravimui (apipavidalinimui) turi puslapių ir atvartų proporcijos: santykiniai aukščio ir pločio dydžiai. Įdėmiausiai, kūrybiškai, net priekabiausiai smulkmeniškai knygų formatus ir knygų rinkinio bei laukų santykinius dydžius tyrinėjo Janas Tschicholdas.

Išstudijavus rankraštinių knygų atvartų santykinius dydžius ir palyginus juos su inkunabulų pavyzdžiais, paaiškėjo senųjų meistrų naudoti kanonai. Remdamasis tomis išvadomis Tschicholdas pateikė leidėjams rekomendacijas, kaip pasirinkti knygų formatus, rinkinio ir jo laukų bei kitų atvarto elementų santykinius dydžius.

Kitas knygos meno meistras E. Lissitzky, kurdamas savo tipografines kompozicijas, siekė išraiškingo žodžio vaizdo. Ypatinę dėmesį jis skyrė šrifto dydžių (kegelių), spalvų ir šrifto kontrastų raiškai, jungdamas ją su žodžio prasme. E. Lissitzky originaliai pratęsė savo pirmtakų tradicijas, kuriems šriftas buvo pagrindinė priemonė emociniam žodžio ir knygos vaizdingumui sukurti.

Postulatai ir dėsniai svarbūs ir šiuolaikiniame knygos mene, nors daugeliui atrodo, jog knygos apipavidalinimas yra savaiminis dalykas, ypač kompiuterinės technikos laikais. Tačiau tai apgaulinga nuostata, nes, siekiant efekto, tariamo šiuolaikiškumo, nueinama klystkeliais. Kompiuteris yra puikus darbą palengvinantis įrankis, bet jį reikia tinkamai valdyti, kad turimos žinios būtų panaudotos tikslingai. Taigi, kad knygos apipavidalinimo menas nesustabarėtų, rengiant leidinius spaudai, svarbios dvi prielaidos: leidybos tradicijų patirtis ir kūrybiškas (kritinis) naujumo pojūtis.

Knygos dailininko apipavidalintojo (konstruktoriaus), suprantančio savo pareigą ir atsakomybę, tikslas – neakcentuoti savo individualybės. Knygos apipavidalintojui svarbu įsigilinti į būsimos knygos rankraščio bei iliustracinės medžiagos turinį ir tipografijos priemones sukurti atitinkamą funkcinį vaizdą, knygos maketą, parengti leidinį spaudai. Knygos meno esmė – absoliuti visų vizualinių elementų harmonija: funkcionalus, išraiškingas rankraščio ir iliustracinės medžiagos – maketo - parengimas, tinkamai parinktas popierius, tobulas poligrafinis atlikimas ir geras įrišimas.

Tipografinis knygos apipavidalinimas yra labiau mokslas nei menas. Knygos mene labai svarbu saiko ir gero skonio jausmas. Daugeliui žmonių ir net leidėjams tai nevisiškai suvokiama. Knygos

dailininko darbas – ne paklausi prekė, bet įtikinama estetinė pajauta yra būtina prielaida pabrėžiant tobulą darbą, kuris paremtas harmoningo apipavidalinimo nuostatų ir poligrafijos galimybių išmanymu.

Johano Gensfleisho iš Gutenbergo spausdinimo mašina, pradėjusi veikti apie 1450 metus Reino srities Mainco mieste, nebuvo spausdinimo meno pradininkė. Ji tik pratęsė tai, kas daryta senovės kinų medžio trinkelėmis, graviruotomis metalinėmis plokštelėmis, litografiniais akmenimis. Nepaisant to, būtent ji pradėjo revoliuciją informacijos technologijoje. Kaip ir daugelis kitų išradimų, ji sukūrė originalų procesą, sujungdama kelis žinomus metodus, įskaitant ir romėnų presą sultims iš vynuogių spausti, juvelyrų puansoną ir tinkamą spausdinimui popierių. Kadangi naudotos atskiros metalinės raidės, sudedamos į spausdinimo formas, tai kartu buvo ir vėliau prasidėjusio mašinų amžiaus vieno pagrindinių principų – keičiamų dalių teorijos pirmasis pritaikymas. Toks būdas leido nepaprastai lengvai surinkti knygos tekstą, jį suredaguoti, ištaisyti ir tik tada padauginti tūkstančiais identiškų egzempliorių.

Gutenbergą turbūt labiausiai išgarsino jo 43 ir 36 eilučių Biblijos. Tačiau kai kuriais atžvilgiais dar reikšmingesnis įvykis buvo išleista knyga „Catholicon“ („Universalusis žinynas“). Šią enciklopediją sudarė Giovanni Balbo XIII amžiuje. Gutenbergo leidinys buvo pirmais masiniu tiražu išleistas pasaulietinės literatūros veikalas.

Inkulabulų laikotarpiu, trukusiu iki 1500 metų, kai spausdinimas buvo dar tik vystykluose, pasirodė pagrindiniai šriftų tipai – romėnų kapitalinis, kursyvas ir gotikinis.

Spausdintinio žodžio galia neišvengiamai sukėlė bažnytinės valdžios bėgštavimų, todėl spaudos lopšys Maincas tapo ir cenzūros lopšiu. 1485 metais vietinis arkivyskupas – elektorius - paprašė gretimojo Frankfurto prie Maino miesto tarybą peržiūrėti knygas, kurias ketinta rodyti gavėnios mugėje ir padėti uždrausti pavojingus leidinius. Prašymas neliko be atgarsio ir jau kitais metais atsirado pirmoji Europoje cenzūros įstaiga, kurią kartu įkūrė Mainco elektoratas ir Frankfurto miestas. Pirmuoju Frankfurto cenzoriaus ediktu, nukreiptu prieš spausdintas knygas, buvo uždrausta platinti Biblijos vertimus vietinėmis kalbomis.

Priešingai negu krikščioniškajame, islamo pasaulyje net iki XIX amžiaus galiojo visiškas spausdintų knygų draudimas. To pasekmės žinių platinimui apskritai sunku pervertinti (10, 452 – 453).

Paskutiniame dešimtmetyje Lietuvoje pagausėjo privačių leidyklų, tačiau leidykla leidyklai nelygu. Padaugėjo įvairios tematikos leidinių, ypač verstinių. Pasikeitė leidyklos darbo organizavimas, o atsiradus kompiuterinei technikai – ir teksto rinkimo bei knygos maketavimo procesas. Dabar visas knygos parengimas vyksta leidyklose, o spaustuvėse atliekami tik spaudos ir įrišimo darbai. Kaip žinia, rankraštis ir šūsnys iliustracijų – tai dar ne knyga.

3. LAIŠKO INTERPRETACIJOS LITERATŪROJE IR MENE

3.1. Laiško tema literatūroje

Literatūrinį žanrą - laišką plačiaja prasme - galime apibrėžti kaip tam tikros istorinės epochos ir kultūrinės aplinkos minties raiškos būdą, kuris išoriškai įgauna konkrečią formą priklausomai nuo gyvenimiškųjų situacijų. Kitaip tariant, žmogus fiksuoja ir kaupia savo gyvenimiškąją patirtį ir, būdamas pajėgus bei turėdamas poreikį žodžiu prabilti apie savo jausmus ir mintis, literatūriškai žodį įvelka į tam tikrą formą. Ta forma nėra atsitiktinė – ji kalba to žodžio klausytojams arba skaitytojams, savitai žadindama jų tam tikras refleksijas. Literatūrinį žanrą tam tikra prasme galime pavadinti kalbėjimo (-si) būdu, kuris, ar tai būtų bičiuliškas laiškas, juridinių sentencijų rinkinys, ar mokslinis traktatas, atpažįstamas ir diferencijuojamas jau vien dėl pačiai žmogaus sąmonei būdingos tam tikrų įsitikinimų sistemos. Juk neatsitiktinai žmogus įvairiose gyvenimo situacijose prabyla vis kitaip – įvairuoja kalbos stilius, tonas, forma ir t. t. Visa tai neatsiejama nuo tikslo, kurio siekia konkreti kalba arba laiškas – informuoti, įtikinti, supažindinti, pamokyti, perspėti, paguosti, sužadinti tam tikrus jausmus ir pan. Kalba paprastai pasiekia savo tikslą (arba bent jau turi galimybę jį pasiekti), kai tarp kalbėtojo intencijų ir klausytojo lūkesčių yra atitikmuo.

Tarkim, literatūros kūrinys (pasaka) bene dažniausiai prasideda žodžiais “Seniai, seniai...” arba “Vieną kartą”. Ir čia retas skaitytojas suklys, nepastebėjęs, kad taip mes įvesdinami į pasakos pasaulį. Taigi, skaitydami čia pasakojamas istorijas, jau savaime atmesime jų istoriškumą, nes pasaka, kaip tokia, yra neistorinis literatūrinis žanras (tačiau teoriškai pasaka gali turėti ir istorinių elementų, bet šio literatūrinio žanro esminis tikslas yra pateikti tam tikrą pamokymą skaitytojui). Pasakos iš esmės mus kažko moko. Jos turi tam tikrą „moralės kodeksą“, kuris į mus prabyla būtent pasakai būdingomis raiškos priemonėmis. Pasaka – tarsi pamokantis laiškas.

Laiškas mus tarsi suveda su girdimu ar skaitomu žodžiu. Ir nurodo mums teisingą kryptį konkretaus teksto prasmės atpažinimo link. Taigi apie tai supratimo turėjimas įgalina mus atpažinti kūrinio autoriaus intencijas ir adekvačiai reaguoti į prasminį teksto žodį mums. Arba Biblija. Bet dar ir šiandien sutiksime nemažai pavienių „drašuolių“, kurie šių laikų stichines gamtos nelaimes ar katastrofas bando aiškinti kaip Apokalipsės vizijų pildymąsi – vadinasi, pasaulio pabaigos grėsmę. Deja, ši naujatestamentinei raštijai priklausanti knyga neturi nieko bendra su pasaulio pabaigos skelbimu. Joje galime ieškoti nebent žinios apie jo atnaujinimą... Bet vėlgi teisinga Apokalipsės interpretacija priklauso nuo to, kiek jos skaitytojas suvokia turįs reikalą su tam tikru literatūriniu žanru, su kurio savitumu negali nesiskaityti.

3.1.1. Rašytojo ir skaitytojo santykis

„Pasaulyje, matote, gerbiamasis, yra trys rūšys niekšų: naivieji niekšai, tai yra tokie, kurie įsitikinę, kad jų niekšiškumas yra visų didžiausias kilnumas, drovieji niekšai, tai yra tokie, kurie savo niekšiškumo drovisi, bet kai veikimo planui būtinai reikalinga, vis dėlto jį parodo, ir pagaliau tiesiog niekšai, grynakraujiai niekšai“. Ši plataus užmojo mintis – išvada, mintis – pranašystė priklauso F. Dostojevskiui, ir išversta ji M. Miškinio plunksna. Vienas rašytojas – rašytojas, kitas – vertėjas. Jeigu žmogaus vardą reikėtų rašyti didžiąją raide, abu jie nusipelnė tos raidės (Arvydas Juozaitis, „Voruta“, Nr.20(518), 2002 m. spalio 20 d.).

Verta pakalbėti apie rašto žmones. Ne vien rašytojus, bet ir skaitytojus, nes pirmieji be antrųjų – tai generolai be artimųjų. Todėl masiniai renginiai, vadinami knygų mugėmis, yra būtina kultūringo pasaulio dalis. Taikingiausia pasaulio dalis, kur armijos susitinka ir susilieja, neatstatydamos viena kitai ginklų. Koks gali būti priešiškumas tarp tą pačią knygą skaitančių žmonių?

Manau, kad raštas – tai mintis, mąstymas ir valdymas. Mąstydamas valdai viską – tiek savo vidinį pasaulį, tiek ir pasaulio galybes.

Ir vis dėlto apie neskaitantį žmogų vis dažniau kalbama ir susimąstoma visame pasaulyje, ypač dažnai kalbama pasauliniuose knygų forumuose. Frankfurto miesto merė Petra Rot savajame sveikinimo žodyje su nepaprasta šiluma kalbėjo apie skaitomą knygą. Ji prisipažino, kad vaikystėje jos tėvo balsu skaitytos knygos davė jai supratimą apie svarbiausias vertybes ir, pabrėžė ji, paprasčiausiu būdu įrodė, kas yra šiluma. Kur visa tai dabar? – klausė ji tūkstantinės auditorijos. Šiandien mes tylime vienas šalia kito. Mes stovime prieš baisiai liūdnas civilizacijos pasekmes – naująjį kompiuterinį barbarizmą. Galima būtų pridurti: kompiuteris žmonėms, nemokantiems valdyti net savęs, teikia galimybę sugriauti pasaulį.

Taigi, žmogus – rašytojas ir žmogus – skaitytojas. Abu vienas be kito nežengs nė žingsnio. Dažnai abu sugyvena viename asmenyje, nes geras rašytojas – tai geras skaitytojas. Bet rašytojas negailestingesnis už skaitytoją. Štai Dostojevskis rašo apie niekšiškumą ir apsinuogina.

Tad kas tas rašytojas? Kankinys, žmonijos gelmių ir aukštumų seismografas.

3.2. Laiško vaizdavimas mene

Kokias mintis sukelia žodyne randami žodžiai arba kokias asociacijas būtų galima parinkti žodžiams ar net raidėms? Tokiu principu grafikas Egidijus Rudinskas kuria vieną naujausių ofortų ciklą „Raidės“.

Pagal tokį patį principą galima apibūdinti ir jo darbus. Kaip keliais žodžiais tai padaryti? Kruopštus, atidus, plona, jautria linija atliktas piešinys, nelygus, pripildytas daugybe smulkių taškelių, linijų. Lyg žemės pluta suskeldėjęs jų paviršius, paslapties persmelktos temos, tekstai, kaip dekoratyviniai elementa, papildantys piešinių kompozicijas. Tokie būtų sinonimai žodžiams „Egidijaus Rudinsko ofortai“.

Ofortai – pagrindinė grafiko kūrybos sritis. Tiesa, menininkas nevengia litografijos, piešinio pieštuku, tapybos ar kompiuterinių eksperimentų. Tarsi norėtų viską išbandyti, kad įsitikintų, jog ofortas geriausiai atskleidžia jo sumanymus. Egidijų domina piešinio faktūra, nelygūs, suskeldėję, laiko paliesti paviršiai. Oforte pasiekiami jautriausi šviesių ir tamsių tonų bei pustonių deriniai, subtilus štrichavimas. Metalų plokštę – oforto pagrindą – menininkas valdo kaip visagalis kūrėjas: kiekvienas taškelis, linija, nubrėžta plieno adata, turi savo vietą ir paskirtį. Jo darbuose nėra lygių, glotnių paviršių, nėra tuščios, adatos nepalietos vietos – foną margina smulkiais, skirtingo tankio ir dydžio taškeliais, įbrėžia tarsi atsitiktines linijas, kurios perteikia sutrūkinėjusio, nelygaus paviršiaus išpūdį. Todėl Rudinsko oforto kūrimą galima palyginti su pasaulio tvėrimu. Tai ilgas ir kruopštus procesas – per metus sukuriama tik du trys didesnio formato lakštai.

Knyga grafiką traukia savo intymumu. Jos skaitymas ir iliustracijų kūrimas – labai asmenišką procesą. Juk norint geriau pajusti grafikos kūrinių, jį reikėtų apžiūrėti laikant rankose. Parodų salėse už stiklo paslėpti darbai tik suintriguoja, bet nepatenkina smalsumo. Tokio individualaus bendravimo su knyga ir grafika sintezė yra autorinė knyga. Ją Rudinskas kūrė 1995–1998 metais. Dvylika amerikiečių autoriaus H.L. Hixso poezijos tekstų grafikas įkomponavo kartu su oforto piešiniais atskiruose, nesurištuose lapuose. Vilniaus knygos meno trienalėje už keturias šios knygos iliustracijas jis buvo apdovanotas diplomu. Ranka rašytos raidės – siauros, aiškios, lengvai įskaitomos, o kartu kiek viduramžiškos, primenančios senąjį skandinavų raštą. Knygos lapai su tekstą gaubiančiais kiek mistiniais piešiniais tampa savarankiškais meno kūriniais.

Rudinskui knyga taip pat ir kūrybinio įkvėpimo, vaizduotės, sumanymų šaltinis. Egidijų domina seni, laiko paliesti praeities ženklai. Ženkli, palikti žemės paviršiuje ir jos gelmėse, iškasenose, fosilijose, augalų užuomazgose ar jų liekanose, senuose daiktuose. Daiktai sukrypę, sulūžę, aprūniję, todėl turintys iškalbingą paviršių. Senų daiktų, žemės faktūriškumą kaip praeities ženklus dailininkas siekia perkelti į savo kūrinius.

Grafikui artimas poezijos metaforų pasaulis, tačiau ne mažiau patrauklūs ir prozos tekstai, ypač rašyti viduramžių autorių. Jų enciklopedinis mąstymas, pomėgis viską klasifikuoti, rūšiuoti, skirstyti dažnai nesuvokiami šiuolaikiniam skaitytojui. Egidijus tokiuose tekstuose išvelgia daug poezijos, kurią sudeda į savo grafikos lakštus. Jis mėgsta cituoti Apokalipsės, Biblijos tekstus. Antikos autoriaus

Lukrecijaus mokslinį traktatą „Apie daiktų prigimtį“ skaito kaip poeziją, o atskiras frazes, citatas perkelia ant metalo plokštės. Ir nesistengia sukurti lengvai įskaitomą šriftą. Rašo ir lietuvių, ir originalo kalba, dažnai lotynų.

Viduramžių literatūros pomėgis, ko gero, paaiškina ir Egidijaus Rudinsko piešinių savitumą. Jie jokių būdu nekartoja viduramžių knygų iliustracijų. Profesionaliam, lengvame piešinyje ryškėja neapčiuopiamas, žaismingas primityvumas.

Ramios, susimąščiusios, santūrios figūros pasikartoja dažname Rudinsko oforte ar jų cikluose. Jomis bei apvytusiu, sudžiūvusių augalų, medžių, gamtos motyvais autorius margina savo kūrinis. Itin mėgstami sudžiūvę, skylėti lapai ir pribrendusios, jau apdžiūvusios aguonų galvos.

Menininką domina žemėje palikti gyvybės ir laiko ženklai. Tarsi norėdamas pajusti amžinybę, prisiliesti prie žemės, sužinoti jos paslaptis autorius kuria ciklą „Žemės prakalbinimas“. Išdžiūvusios upės palikti pėdsakai, taip pat dažni Rudinsko kūryboje, kelia laiko ir aplinkos kaitos asociacijas. Darbų asociatyvumas, minčių daugiaprasmiškumas, romantiškas susižavėjimas praeitimi bei racionalus jos tyrinėjimas – štai kur slypi Rudinsko grafikos stiprybė.

Vienas naujausių Rudinsko ciklų – „Raidės“. Iš pradžių jis kūrė mažo formato abėcėlės ciklą, naudodamas nuo seno žinomą, laiko patikrintą raidžių mokymosi metodą – šalia plona, nelygia, vietomis įtrūkusia linija nubrėžtos raidės autorius nupiešia ją atitinkančius žodžių atvaizdus. Raidžių asociacijoms grafikas pasirenka itin skirtingų, prieštaringų reikšmių žodžius. Pavyzdžiui, į „G“ įkomponuoja galvą, gėlę ir gyvatę. Gėlė ir gyvatė susikerta ties žmogaus galva kaip žmogaus minčių ir žodžių neatitikimas. Šalia „L“ nupiešia lėlę, lapą, liūtą ir su oforto faktūra susiliejančią leliją. Lapą grafikas vaizduoja skylėtą, kaip laikinumo ženklą. Prie „K“ nupiešta karaliaus galva, kopėčios, knyga ir kaukolė. Karaliaus galva–kaukolė – aliuzija į gražaus gyvenimo laikinumą ir jame slypinčius pavojus (apskritai karaliaus tema dažnai šmėkšteli Rudinsko ofortuose). Kopėčios nurodo kelią į išmintį – knygą. Kaip ir kituose darbuose, „Raidėse“ Egidijus akcentuoja žodžių daugiaprasmiškumą, siekia reikšmių sąsajų. Foną taip pat išmargina smulkiais taškeliais, brūkšniais, tarsi „pasendina“. Susidaro optinis įspūdis, tarsi darbas sukurtas ant senos, subraižytos ir susiraukšlėjusios odos. Oforto faktūra antrina vaizduojamų žodžių prasmėms: kiekviena jų yra laikina, nes mintis tuoj išvelgs kitą žodžio prasmę. Iš raidžių ir piešinių – atskirų elementų – autorius konstruoja pasaulį. Ir kartu iš atskirai galinčių egzistuoti elementų – raidžių - dėlioja žodžius pagal tam tikrą ofortų išdėstymo tvarką (priedas 6).

Egidijus Rudinskas. Dvidešimt keturi. 2001, ofortas, 13 x 22

Po „Mažųjų raidžių“ ciklo Egidijus pradėjo kurti didesnio formato ofortus šia tema (ciklas dar nebaigtas). Grafikas siekia išsaugoti vientisą stilių, bet neapsiriboja vienodu formatu. Raides jis paverčia simboliais. Pavyzdžiui, „D“ reiškia dovaną, kuriai iliustruoti pasirenka širdį, „M“ – meilė ir mirtis, „L“ – praėjusio laiko sodai, suskirstyti daugiaprasmėmis atkarpomis.

Turėdamas daug sumanymų, kuriems įgyvendinti vis trūksta laiko (ofortų raižymas trunka ilgai), Rudinskas pamėgino eksperimentuoti. Naujausi bandymai daryti ant smėlio bei molio, siekiant sukurti nelygią faktūrą ir joje komponuoti piešinį. Idėja kilo kuriant raides, kai linijinį piešinį nusprendė perkelti ant smėlio. Piešinio faktūra šiuo atveju yra natūrali, sukurta pačios gamtos. Tokiems darbams tenka pasitelkti fotografiją bei kompiuterį. Ant atspausdintų darbų autorius dar piešia akrilo dažais. Derindamas piešinį natūroje ir ant fotografijos, dailininkas sukuria dvigubą faktūrą. Tokių „iš žemės“ kilusių darbų ciklas pavadintas „Terra“. Jame grafikas taip pat vaizduoja žemėje paliktus laiko ženklus.

Nemažai darbų laiško tematika galime pamatyti ir Sauliaus Valiaus kūryboje. Šis menininkas dalyvavo įvairiose simpoziumuose bei parodose. Jo darbai išsiskiria savitu stiliumi, jaučiamas skrydžio pojūtis, lengvumas, amžinybė, begalinis laisvės troškimas. Savo darbus Saulius pristatė netgi „Ekspo balta“ Frankfurto knygų mugėje. Jis savo darbais kalba apie rašto žmones. Ne vien rašytojus, bet ir skaitytojus. Pirma, ką pamatai nusileidęs laiptais į Lietuvos salę - „Skrendanti knyga“: tai nuo grindų iki palubės kylantys didžiuliai popieriaus lakštai. Jie suvarstyti tarsi džiovinti pakabinti grybai. Tik lapai – nepaprastai lengvas skrydis, lyg šimtas gulbės sparnų. Ir vasnoja ši „knyga“, juda, nes aplink ją vis skersvėjai ir žmonės. Parodos ir „Skrendančios knygos“ autorius – Saulius Valius (priedas 7).

Kalbant apie laiško tematiką mene dar būtų galima vardinti nemažai menininkų, paliečiančių šią aktualią temą. Tarp jų ir Laisvydė Balčiūtė, pristatiusi savo darbus 14 metinėje „Vartų“ galerijoje, parodoje „Šuolis iš savęs: menininko identitetas“. Čia ji skirtingai nei Egidijus Rudinskas ar Saulius

Valius, savo kūriniais žaidžia per spalvas, per žaidimą. Kūrinuose jaučiamas didžiulis noras gyventi, optimizmas ir veržimasis į gerą, šiltą, spalvingą pasaulį (priedas 8).

Galima būtų paminėti dar daug menininkų, vystančių šią temą, tačiau neužtektų paminėti, norint išvelgti menininkų darbuose gilia, aktualią problemą, reikia juos pamatyti ir kiekvienam savaip išanalizuoti (priedas 9).

Žvelgiant į nuostabius meno kūrinius laiško tema, kyla jausmai o mintys bando išvelgti tą didingą ir neišsemiamą laiško prasmę žmonijai. Visa tai teikia vilčių, jog dailės kūrinuose ši problema bus dar ilgai liečiama, ir vis kitokiu kampu žvelgiama į Laiško prasmę.

4.MAGISTRO KŪRYBINIŲ DARBŲ KOLEKCIJOS PRISTATYMAS

4.1. Darbo koncepcijos vystymas ir meninės vizualizacijos galimybių numatymas

Magistro darbas „Knyga – laiškas žmonijai“ sužadina ne tik grynai estetinius, meninius potyrius, greičiau jau suteikia vidinio laisvumo pojūtį. Masina jau vien tuo, kad atrodo, jog kūrinys sulydė į viena tai, ko būta kadaise, ko esama ir kas nujaučiama būsiant. Gamtos gaivalai, švytėjimas tamsoje ar išnirimas į šviesą šiame darbe sukuria nepaliojamą spalvos sluoksnių judėjimą. Mąstyti spalvomis kūrinyje tas pats, kaip kvėpuoti. Vienur tas kvėpavimas gilus, lygus, kitur sutankėjęs, greitas, nerimastingas, o dar kitur lengvas, tarytum atodūsis. Ilgai žiūrint į darbą, užsikreti jo „kvėpavimo“ ritmu, tačiau nesijauti suvaržytas. Jautiesi pakylėtas.

Instaliacija primygtinai reikalauja kitokio jautrumo, iš darbo sklindantis meditatyvus ilgesys tarsi gražina į prarastą tylos zoną, į erdvę, kur šviesa pasitinka šviesą, bet toji šviesa ne apakina, o padeda praregėti. Padeda įsigilinti į šiuo metu taip aktualią problemą.

Spalvų santykiai, jų sąveika sukuria švelnų, ritmingą, nepaliojamą pulsavimą plokštuma, virsta gilia perregima erdve, darbo paviršius skleidžia jutiminę energiją. Žmogus, žvelgdamas į tokį meno kūrinį, panyra į vidinį pasaulį, kuriame lyg atgyja Akašų užrašai: „Viskas, kas įvyksta individo pasaulyje, įrašoma į tam tikrą substanciją ir išmatavimus, žinomus kaip akaša(sansk. šakn. kas – matyti, atrodyti, rodytis, blizgėti, švytėti, aiškiai regėti). Akaša – tai pirmapradė substancija, pati subtiliausia, eterinė esmė (esencija), užpildanti visą erdvę; eterinė energija, kuri, virpėdama tam tikru dažniu, įtraukia arba užrašo visus gyvenimo įspūdžius. Šiuos įrašus gali perskaityti adeptai arba tie, kurių išvystyti dvasiniai (psichiniai) gebėjimai.“ (Sen Žermentas. Apie alchemiją. 359 p.2003)

Knyga – laiškas žmonijai, tai ne tik socialinė, bet ir emocinė, jausminė problema žmonių dvasinėje pasaulėjautoje. Tai žmonijos kultūros dalis, susiformavusi per labai ilgą laikotarpį.

Pagrindinė kolekcijos koncepcija – žmogaus ir laiško bei knygos santykis. Šiuo atveju pagrindiniam vaidmeny žmogaus ir rašto raida (nuo priešistorinių laikų iki šiol). Žmogus ir raštas - tai du neatsiejami dalykai. Nors tiesa yra ta, jog be žmogaus rašto nebūtų, tačiau, pažinę raštą, mes iš jo semiamės nepaprastai daug žinių ir netgi jaučiame įvairius išgyvenimus jį skaitydami. Šie išgyvenimai pasireiškia turbūt dėl to, jog sukūrę raštą, mes kuriame savo gyvenimo knygą, kurią saugojame širdyje: „Ritinių saugotojas. Angelas, vadovaujantis angelams metraštininkams, paskirties gyvybės srautams. Ritinių saugotojas prižiūri archyvus, sudarančius kiekvieno žmogaus gyvenimo knygą. Jo pareigoms priklauso aprūpinti Pakylėtuosius Valdovus ir Karminę Valdybą įrašais apie bet kurį arba visus evoliucionuojančius sielos įsikūnijimus, kurių jie gali pareikalauti. Ši informacija naudojama ne tik sielos paskutinio teismo metu, bet taip pat ir turint tikslą duoti patarimą bei amžių amžiais paskirti sielai priedermes ir misiją. Šis gyvenimo metraštis taip pat pasitelkdamas dovanojant malones ir talentus, išventinimus arba paskyrimus eiti pareigas Didžiosios Baltosios Brolijos pakylėtoje arba nepakylėtoje Hierarchijoje: „Bet anuo metu tavo tauta bus išgelbėta, - visi, kurie tik yra rasti įrašyti knygoje...ir buvo atskleistos knygos, buvo atversta dar viena, būtent gyvenimo knyga““(33, 438). Tai liudija, jog parašyti žodžiai valdo mūsų sąmonę. Magistro darbe perkeltinis tikrovės vaizdavimo būdas, siekimas perteikti tikrovės įspūdį per dvasinį pasaulį, per užsibrėžtą idėją.

Tikriausiai dar po vieno amžiaus informacija, gal net meilės prisipažinimas, nebus siunčiama vokuose. Bet dar ir tada bus laiškas. Iš dalies dėl asmeninių priežasčių - kažin ar norės žmogus atsisakyti tradicinio laiško kartu su jo laukimo romantika, “įlaiškinta” artimo žmogaus dvasia, kažin ar išnyks neramių sielų žmonės, kolekcionuojantys pašto ženklus, o kartu ir filatelija. Tiek laiškai, tiek knygos nusipelnė, kad į juos būtų atsižvelgta su šiltais jausmais ir pagarba, juk juos rašydami, mes išmokome rašto ir sužinojome daugybę istorinių įvykių.

4.2. Grafinė kūrinio meninės idėjos raiška

Kūrybinių darbų kolekcija „Knyga – laiškas žmonijai“ tarsi simbolizuoja laiško veržlumą ir kelionę per žmogaus civilizaciją. Kalba - ne forma ir plokštuma, bet erdvė ir menui neįprastu būdu apvaldyta tuštuma, plyšys. Man - tai klausimo ir atsakymo vienybė. Žiūrovui – konceptualūs meniniai ženklai, išsidriekę abstrahuotos mąstysenos plotuose tarp apčiuopiama ir neregimo, tarp buvusio, esamo, būsimo.

Kuriami objektai turi vyksmo pobūdį, jo ženklų sistema nėra „uždaras tekstas“, kuris pirštų žiūrovui vienintelį teisingą interpretacijos būdą. Todėl jis atviras nuolatiniam reikšmių žaismui. Čia nėra kokio nors vieno atskaitos taško ir griežtos linijinės logikos. Yra tik kryptys, minties trajektorijos

priglundant prie medžiagos, vedančios iš negyvo į gyvą, iš daikto į kūną, iš sąvokos į judesį, iš veiksmo į ženklą, iš apčiuopiamo į neapčiuopiamą. Negatyvas ne mažiau svarbus nei pozityvas, tuštuma – reikšminga kaip ir plokštuma. Nes už viską svarbiau idėja! Forma – tik slaptažodis į naują pasaulį.

Per lytėjimą žvilgsniu ar pirštais gimsta forma-pėdsakas, forma-liudininkė, ženklas. Jis pradeda nuo artėjimo prie medžiagos, nuo prisilietimo, klaidžiojimo paviršiumi, skverbimosi į vidų, grūmimosi su medžiaga. Mintis, o ne pirštai sukuria plastinį tūrį, išlipdo pavidalą, formą kaip idėjos paliktą ženklą. Forma, kurią galima demonstruoti, eksponuoti, rodyti, gimusi procese yra situacijos būvis. Darbų kolekcijoje „Knyga – laiškas žmonijai“ apstu laiškų, voko formų, knygų pavidalo kūrinio detalių. Juos norisi paliesti, į juos norisi įlikti, galima klaidžioti jų kiaurymėse, ieškoti sąryšių, netikėtai įsiremti į aklina sieną. Knygos menas turbūt ir atsirado pirmiausia nuo priešistorės laikų laiškų, paliktų ateinančioms kartoms. O jei laiškas yra informacijos pateikėjas, tai kiekvienas objektas, turintis savyje informacijos, gali būti laikomas laišku. Todėl knyga šiame kūrinyje taip pat įgauna laiško prasmę.

Magistro darbas „Knyga – laiškas žmonijai“ nesiekia dominuoti, jo buvimo prasmė – universalesnė, jis neužvaldo aplinkos, jis nėra vienintelis akcentas, jis tiesiog įsiterpia ir dalyvauja, tapdamas aplinkos ir žiūrovo mąstysenos dalimi. „Knyga – laiškas žmonijai“ žymi žmogaus ir rašto santykį. Trys atskiri darbai, sudaryti iš kvadratinų bei stačiakampių dėžių, pasklidusių visame darbo plote, simbolizuoja „...žemę, tvirtumą, tvarką ir saugumą, taip pat keturias pasaulio šalis ir priešybių pusiausvyrą... Kai vienas kvadratas patalpinamas į kitą, išorinis pasaulis simbolizuoja fizinio pasaulio pažinimą, o vidinis - pasąmonę“ (8, 104). Visa kita darbo semantiką kuria lyg ir ne rankos, kuria šviesa ir šešėliai. Visiems šiems elementams tarsi tik suteikiama proga pasireikšti.

Visgi neįprasta uždaramame plote, nors tai ir dailės galerija, matyti tokį darbą. Kūrinio prasmė dėl to nenukenčia, priešingai, išryškėja jo universalumas. Vienas iš kolekcijos darbų „Kylantys“ simbolizuoja laisvę ir skrydį per žmonių gyvenimą. Laiškai kyla aukštyn, lyg norėdami išlikti, norėdami gyventi amžinai. Kuo aukščiau – tuo jie skaidresni, laisvesni, akcentuojamos išlakios vertikalės. Kūrybiniame darbe bandoma fiksuoti formas ir fakto alegorinius ir simbolinius ryšius, pateikiamas būdas – kalbėti ne teiginiais, bet kontrastingais sugretinimais, minties ir formos supynimais: uždara – atvira, plokščia – tūringa, aklina – kiaura.

Konceptualaus meno kolekcijos „Knyga – laiškas žmonijai“ darbams bendra ir būdinga tai, kad visi jie stipriausią poveikį daro ne tiek savo formomis, tai yra, materialiuoju darbo rezultatu, kiek simboliniu objektu. Jie veikia ne tiek statiška forma, kiek dinamiška kaita, psichologinio vyksmo galimybe, priklausančia jau ne tiek nuo menininko rankų, kiek nuo stebėtojo, žiūrovo. Tad šie darbai iš tikrųjų yra tarsi ištirpę aplinkoje, jų sąryšis su aplinka – ne įvaldymas, bet įsiterpimas, persmelkimas: darbų formos lengvai „sukimba“ su erdve, ir ji tampa kūrybinės minties dalimi. Todėl, žiūrint į masę ar

tūrį, norisi kalbėti apie erdvę ir kontekstą. Tai demokratiški, santūrus, prie žmogaus natūraliai priartėję kūriniai.

4.3. Technologinė meninės idėjos raiška

Kolekcija „Knyga – laiškas žmonijai“ atlikta, remiantis konceptualizmo kryptimis. Darbo esmę sudaro ne forma, ne faktūra, ne spalva, o idėja ir jos įgyvendinimas. Kūriniui įgyvendinti naudojama keletas odos technologijų: tūrinė odos plastika, savo sukurta autorinė technika. Kūrybinių darbų kolekcija pagaminta naudojant natūralią, įvairių natūralių atspalvių odą, virveles, tekstilę (linas, popierių, kartoną, medieną, senų knygų blokus ir keletą pagalbinių medžiagų. Senų knygų blokai suteikia šiam kūriniui subtilumo, nostalgiskumo, simboliškumo, jausmingumo ir, be abejo, natūralumo. Visuose darbuose išryškinamas knygų reikšmingumas, plastiškumas, trapumas, skaidrumas, ženkliškos masės priemaišos. Organinės kasdienybės skeveldros pabrėžia medžiagos magiškumą, kuris atsiranda kintant materialiam jos būviui, bet išliekant dalelių energijai. Odos bei knygų blokų derinamos kūrinių formos artimos kinetiniams objektams, o erdvė, pripildyta plastiškai ir konceptualiai susijusių elementų, virsta instaliacija

Odos apdirbimo įrankiai, naudojami magistro darbe: medžio pjovimo staklės, liniuotės, vynys, ylos, stekai, specialūs peiliukai, lipalas, anilininiai dažai, aerosoliniai dažai ir kiti odos apdirbimo įrankiai.

Vaizdas pateikiamas per tūrinės formas bei odos ir knygų blokų derinių natūralumą, jo maišymą su oda, derinimą tarpusavyje, įrišimų įvairumą, medžiagų kameriškumą.

Visas šis medžiagų derinys suteikia kūriniui ilgaamžiškumo bei taurumo įspūdį. O kiekvienos dalies (dėžutės) viena ar net kelios briaunos vaizduojama kaip knygų nugarėlės. Kūrinio formai išgauti naudojami medžio, kartono bei odos deriniai, remtasi konceptualaus meno dailininkų kūriniais. Naudotos kontrastingos spalvos. Surištų laiškų kolonai, besiveržiančiai aukštyn į dangų įspūdžiui sustiprinti, naudojama pereinančių spalvinių tonų paletė, pabirusių ant žemės laiškų (dėžių-banderolių), simbolizuojančių laisvę, įspūdį suteikia šviesūs tonai. Magistro darbo „Knyga – laiškas žmonijai“ problemai dar labiau atsiskleisti padeda sieninė kolekcijos dalis, kurioje naudojamos tokios pat medžiagos kaip ir ant žemės stovinčiuose darbuose. Stačiakampės formos tūrio, lenktų linijų figūros faktūra išgauta sluoksnuotų odų, tekstilės bei senų knygų blokų suteikia kūriniui žaismingumo ir vėlgi simboliškumo (visos medžiagos nuo seniausių laikų buvo naudojamos knygų įrišimams). Odos ir senų pjaustytų knygų blokų deriniais išgaunamas taurus, kamerinis bei neapsakomai prasmingas vaizdas, kurio ir siekiama kolekcijoje „Knyga – laiškas žmonijai“.

IŠVADOS

1. Suprojektuota ir sukurta kolekcija, kuri įgalino realizuoti kūrybinę magistro darbo idėją „Knyga – laiškas žmonijai“.
2. Padaryta medžiagoje trijų dalių kolekcija, kuri savo stilistika, atlikimo technika, faktūra, medžiagomis ir formomis perteikia išsikeltą temą.
3. Ieškant medžiagos iškeltai problemai susipažinta su rašto atsiradimu, jo įtaka šiandieniniam raštui ir žmonių kultūrai. Taip pat įgyta teorinių žinių apie įvairių laikmečių knygų įrišimo technologijas bei bibliografiją. Vizualios medžiagos apie laiško reiškinį ieškojimas suteikė žinių, jog tiek gyvojoje, tiek negyvojoje gamtoje, tiek žmonių daiktinėje aplinkoje galime rasti prototipų ir analogų laiško tematika.
4. Išanalizuota daug Lietuvos bei pasaulio menininkų darbus, taip pat susidomėjusių laiško tematika, ir padaryta išvada, jog kiekvienas į šį reiškinį žvelgia savaip, per savo jausmų prizmę, per savo išgyvenimus. Susipažinta su daugeliu meno kūrinių ir per juos pažinta menininkų požiūris į temą.
5. Kuriant šį darbą remtasi šiuolaikiniais meno kanonais ir, taikomosios kompozicijos kriterijais. Kadangi darbą sudaro trys savarankiškos dalys, jos gali būti tarpusavyje visiškai nesusijusios ir eksponuojamos atskirai. Išsikelta užduotis – sujungti visus tris darbus į vieną bendrą visumą, kuri atspindėtų siekiamą problemą. Šiam tikslui pasiekti pritaikytas „lego“ kompozicijos principas, leidžiantis formuoti įvairias kūrybinio darbo kompozicijų variacijas.
6. Sukurtas ir įgyvendintas medžiagoje magistro kūrybinis darbas „Knyga – laiškas žmonijai“ taip, kad jis savo stilistika, atlikimo technika, faktūra, medžiagomis ir formomis įtaigiai perteikia pagrindinę temą – žmogaus ir knygos, laiško, rašto bei jo perdavimo santykį.
7. Magistro darbo „Knyga – laiškas žmonijai“ tema paliesta, norint išanalizuoti laiško – rašto – knygos išlikimo problematiką XXI amžiuje. Išnagrinėjus šią temą tiek per kūrybinį procesą tiek per teorinius ieškojimus, padaryta išvada, jog kiekvienas objektas, turintis savyje informacijos, gali būti laikomas laišku.

SIŪLYMAI

„Kaip stipriai, kaip stipriai daugelis trokšta padaryti kūrybiškus pakeitimus ir savyje, ir pasaulyje! Tad tegu jie suvokia, kad įgyvendinti pakeitimą – tai kūrybinis aktas“(32, 213).

Savo kūrybinių darbų kolekcija „Knyga – laiškas žmonijai“ stengiuosi įrodyti, jog ir odos menas tobulėja, vystosi ir moderniškėja, kaip ir kitos meno šakos. Pagal savo pobūdį lietuvių odos dailės darbai yra daugiau taikomios utilitarinės paskirties, praktinio naudojimo, santykinai nedidelių apimčių kūriniai. Mano darbas atvirkščiai, turi (neįprastai odos dailei) gana nemažus gabaritus, daug dėmesio skiriama formai. Pagrindinis dėmesys skiriamas darbo koncepcijai.

Šis meno kūrinys gali būti eksponuojamas ne tik periodinėse ekspozicijose, bet ir kaip visuomeninio interjero dekoras. Interjere šis kūrinys gali būti pritaikomas ne tik dėl to, jog jis konceptualus, bet ir dėl to, jog jis gali pajvairinti nuobodokas plokščiasienes interjero erdves, įnešdamas patalpai laisvumo, dekoratyvumo, šiuolaikiškumo. Be to, kūrinys atspindi šiuolaikinę aktualią visuomenės problemą. Todėl žmogus, žiūrėdamas į jį, pajus ne tik estetinį pasitenkinimą, bet tuo pačiu savaip išvelgs kūrinio prasmę.

DISKUSIJA

Kad tiksliau įvertintume konceptualius autoriaus siekius, tenka įsiklausyti į jo paties mintis. Troškimas aprėpti kuo artimesnę ir mielesnę žmonijai temą, racionaliai perkurti kuo didesnę erdvę galerijos salėje, savo veiksmu transformuoti žmonių mąstyseną: plėsti ir disciplinuoti, žaisti ir suvaldyti, bet kur, bet ką - daiktus, žmones, erdvę, visa tai bandyta atskleisti magistro darbu „Knyga – laiškas žmonijai“.

Pamažu pavyko horizontalioje skaistaus balto popieriaus ir gyvos, minkštos odos susidūrimo linijoje sukaupti visą energetinę praeities ir dabarties sferų ginčo įtampą ir išpūdingai bei itin savitai perteikti giliai išpaustus žmogaus bei laiško santykių baigtinumo pėdsakus. Žiūrėdamas į tokias darbo kompozicijas, negali nejausti giluminių materijos jėgų neišvengiamumo, nors jose nėra jokių figūrinių paaiškinimų, pagal kuriuos būtų galima sutapti su vaizdu.

Juk procesas negarantuoja prasmės, tačiau jame glūdi pačiai kūniškumo prigimčiai būdinga kaita ir žaidimo galimybė. Tokia žaidybiškumo ir formos disciplinos dermė, ypatingas plastinis lakoniškumas, universalizuota kūrinio idėja (tai kūrinyje pabrėžiamas mano pačios biografiškumas - kūniškas, gyvenimiškas, kūrybinis) yra pagrindiniai magistro darbo „Knyga – laiškas žmonijai“ bruožai.

LITERATŪRA

1. Adomonis Juozas (1994). Nuo taško iki sintezės. Vilnius
2. Antikos žodynas (1998). Vilnius
3. Art. Das Kunstmagazin (2005)/ Nr.3
4. Bahn Battenberg G.Schatze der archaologie spektakulare funde weltweit.
5. Becker U.(1996).Simbolių žodynas. Vilnius
6. Becker Udo (1995). Simbolių žodynas. Vilnius
7. Bie Derman Hans (2003). Naujasis simbolių žodynas. Vilnius
8. Bruce - Mitford Miranda (1998). Ženkliai ir simboliai. Vilnius
9. Christin Anne – Marie (2002). A History of Writing. Spain
10. Davies Norman (2002). Europa istorija. Vilnius
11. De Burg Richard (1996). Philo Biblon, arba apie meilę knygoms. Vilnius
12. Dempsey Amy (2004). Stiliai, judėjimai ir kryptys.Vilnius
13. Engelsas F. (1975). Darbo vaidmuo beždžionės sužmogėjimo procese. Vilnius
14. Engelsas F.(1970). Šeimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė. Vilnius
15. Gedgaudas Česlovas (1994). Mūsų praeities beiėškant. Kaunas
16. Hofman Helmut (2001). Simboliai mūsų gyvenime. Vilnius
17. Kavolis V. Ivaizdžiai ir problemos//baltos lankos. Nr.6. 1995
18. Kavolos V. Kultūrinė psichologija//baltos lankos. Nr.8. 1995
19. Kinčinitis V. (2001). Interpretacijos. Postmodernizmas, Vizualinė kultūra, dailė. Šiauliai
20. Korlienė V. Ką slepia simboliai. Rengė muziejininė S. Vertauskienė
21. Lapinskienė N. (2002). Simbolių reikšmių žodynas. Kaunas
22. Letterwork. (2001) Creative Letterforms in Graphic Design. New York
23. Lietuvos istorijos paminklai (1990). Vilnius
24. Lupton Ellen (2002). Skin. China
25. Juozaitis A. //Voruta. Nr.20(518). 2002
26. Meno filosofijos institutas (2002). Senovės baltų kultūra. Nuo kulto iki simbolio. Vilnius
27. Mintis ir ženklas (1983). Vilnius
28. Nakaitė Laima (1991). Žalvariniai senolių laiškai. Vilnius
29. Panofsky E. (2001). Prasmės vizualiniuose menuose. Vilnius
30. Povilionis R. (2001). Kalba, logika, filosofija. Vilnius
31. Repopartas S. (1998). Menas ir emocijos. Vilnius
32. Rimša Eduardas (1998). Spalva Lietuvos heraldikoje. Vilnius
33. Sen Žermenas (2003). Apie alchemiją. Kaunas
34. Tarptautinių žodžių žodynas(1985). Vilnius
35. Universalus meno žodynas .(1998). Nuo seniausių laikų iki dabarties. Kaunas.
36. Vladimirovas L.(1979). Knygos istorija. Vilnius

Internetiniai adresai:

www.tanyabonakdargallery.com

www.paveikslas.lt

<http://ldmuziejus.mch.mii.lt>

www.mab.lt/evangeliku/03.html

www.mairioniomuziejus.lt

www.oc.vu.lt/gallery/decor/decor1.html

www.absoluitearts.com

www.tvanekaer-furniture.com

www.tannum.no

www.montana.dk

www.kostaboda.com

www.norwaydesigns.no

www.rosendahl-design.no

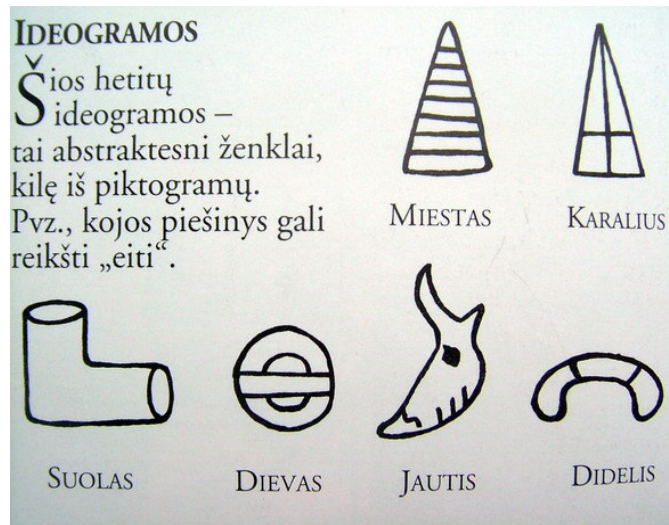
www.stelton.com

www.louis-poulsen.no

www.ac.no

PRIEDAI

Priedas 1

(Bruce – Mitford Miranda. 1998. Ženklai ir simboliai. 100 psl.)

Priedas 2

Šios įdomios piktogramos beveik šiuolaikinės, šio amžiaus pradžios. Bamumų karalius Ndžoja nuošaliame Kamerūno pakraštyje ėmėsi kurti savo tautėlei raštą. Bamumai turi tik vienskiemenius

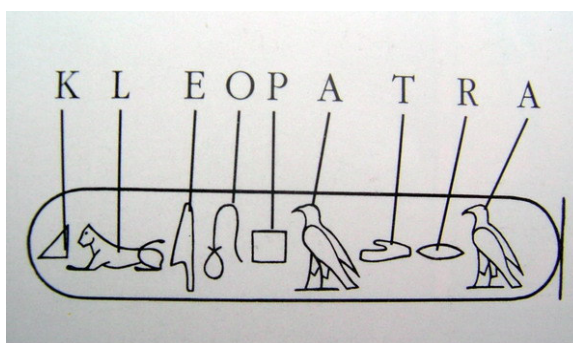
žodžius, todėl kiekvienas pieštas ženklas tėra vienas skiemuo. Simbolių reikšmę gana lengva iššifruoti. (Bruce – Mitford Miranda. 1998. Ženkilai ir simboliai. 100 psl.)

Priedas 3

Hieroglifų tekstas gali būti skaitomas iš kairės į dešinę, iš dešinės į kairę ar iš viršaus į apačią. Kaip skaityti pasako gyvūnų ar žmonių simboliai. Jie veidai žiūri dešinėn, tad tekstą reikia skaityti iš dešinės į kairę. (Bruce – Mitford Miranda. 1998. Ženkilai ir simboliai. 100 psl.)

Priedas 4

Egipto karalių ir karalienių vardai visada būdavo įrašyti ovaliuose rėmeliuose, vadinamuose kartušais. Kartušas buvo valdovo galios simbolis, reiškiantis, kad jis valdo viską, „ką apeina saulė“.

1822 m. prancūzų egiptologas Žanas Fransua Šampolijonas įminė šių karališkų hieroglifų kodą.
(Kleopatra). (Bruce – Mitford Miranda. 1998. Ženkilai ir simboliai.100 psl.)

Priedas 5

Šią rašto sistemą daugiau kaip prieš 3000 metų Artimuosiuose Rytuose vartojo šumerai, asirai, babiloniečiai ir hetitai. Ji susidarė iš piktografinio rašto ir pamažu virto sudėtingesne fonologine sistema. Jos rašmenys – pleišto pavidalo ženklai, užrašomi lazdele. Iš pradžių simboliai buvo rašomi vertikaliai, bet vėliau daugelis simbolių pasikeitė ir tapo abstraktesni.

(Bruce – Mitford Miranda. 1998. Ženkilai ir simboliai.101 psl.)

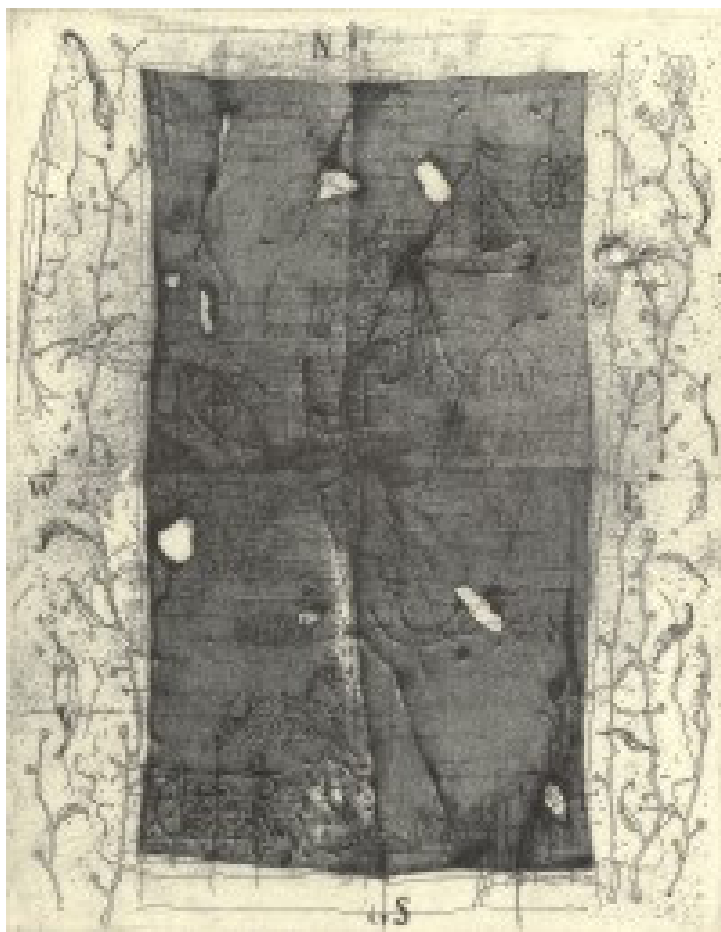
Priedas 6

Egidijus Rudinskas. Ciklas „Raidės“ 1999, ofortas, 11 x 11

Egidijus Rudinskas. Malonumai trokštantiems patekti anapus horizonto. 2003, autorinė technika,
67x100

Egidijus Rudinskas. Neparašyti laišakai. 2001, ofortas, 32 x 25

Priedas 7

Saulius Valius. Skrendanti knyga 2003.

Saulius Valius. Areopagitica II. 2003. Medvilnės siūlai, popierius su Vilniaus Universiteto pirmojo herbo atspaudu.

Priedas 8

Laisvydė Balčiūtė. Laiškas Pauliui Klee (Salos...) 2005

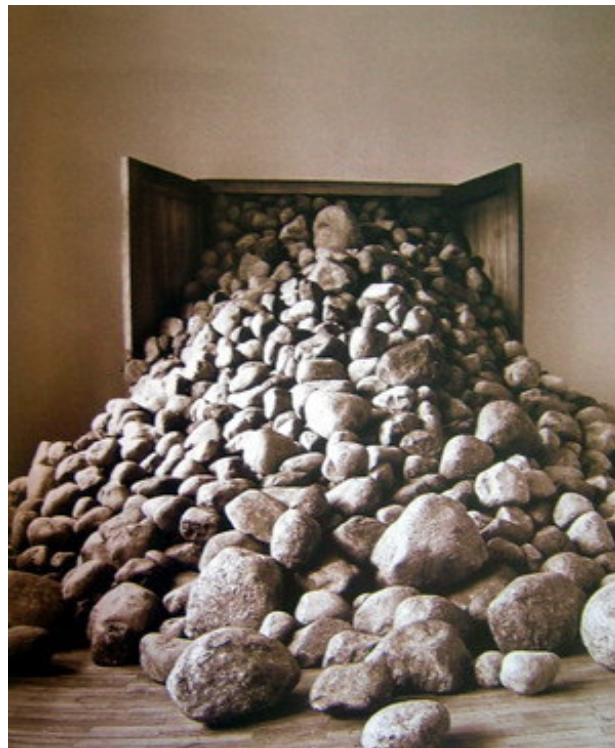

Laisvydė Balčiūtė. Laiškas Pauliui Klee (Naktiniai drugiai...) 2005

Priedas 9

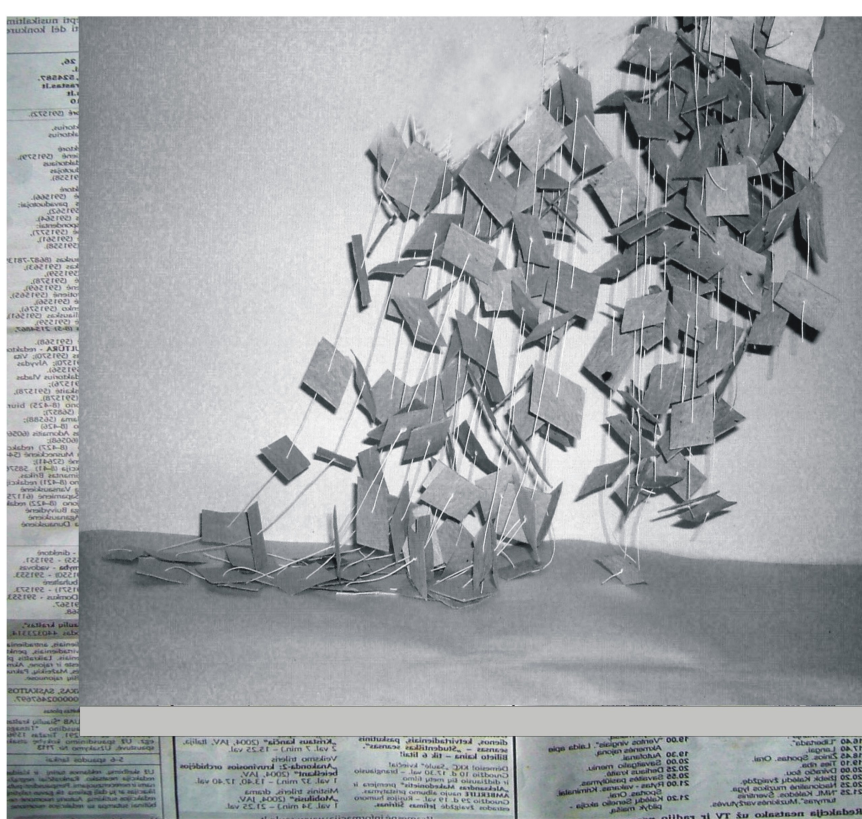
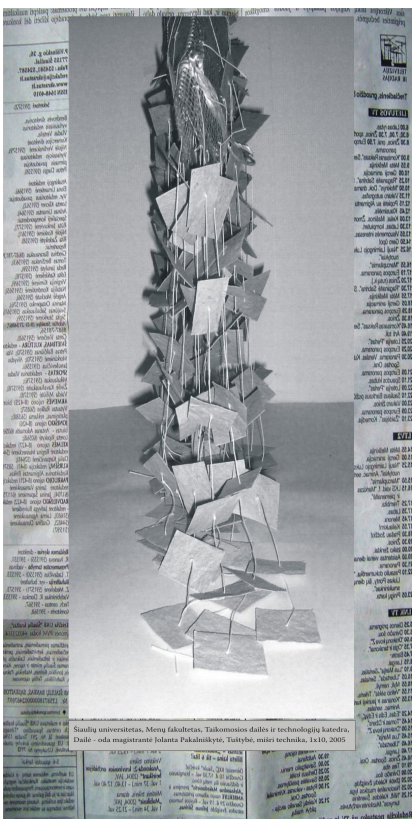
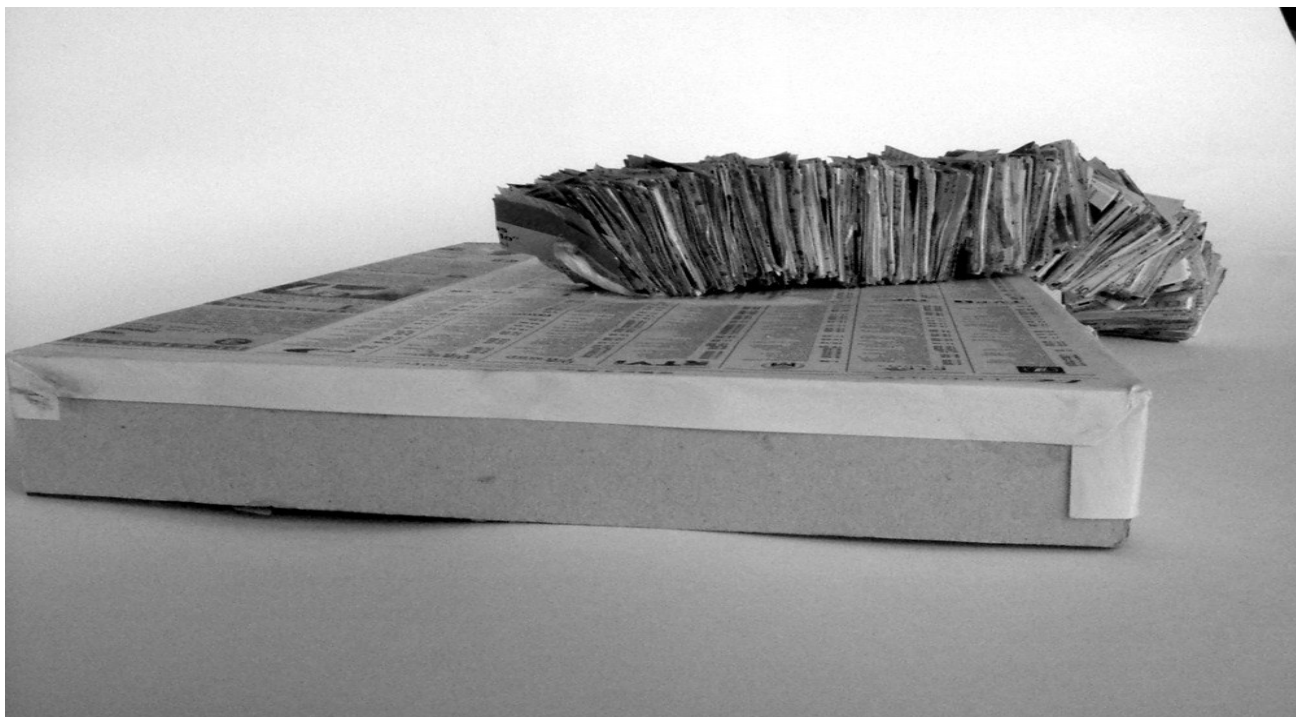

Dovilė Norkutė. Berniukas su laišku. 2000. drobė, aliejus 180x100

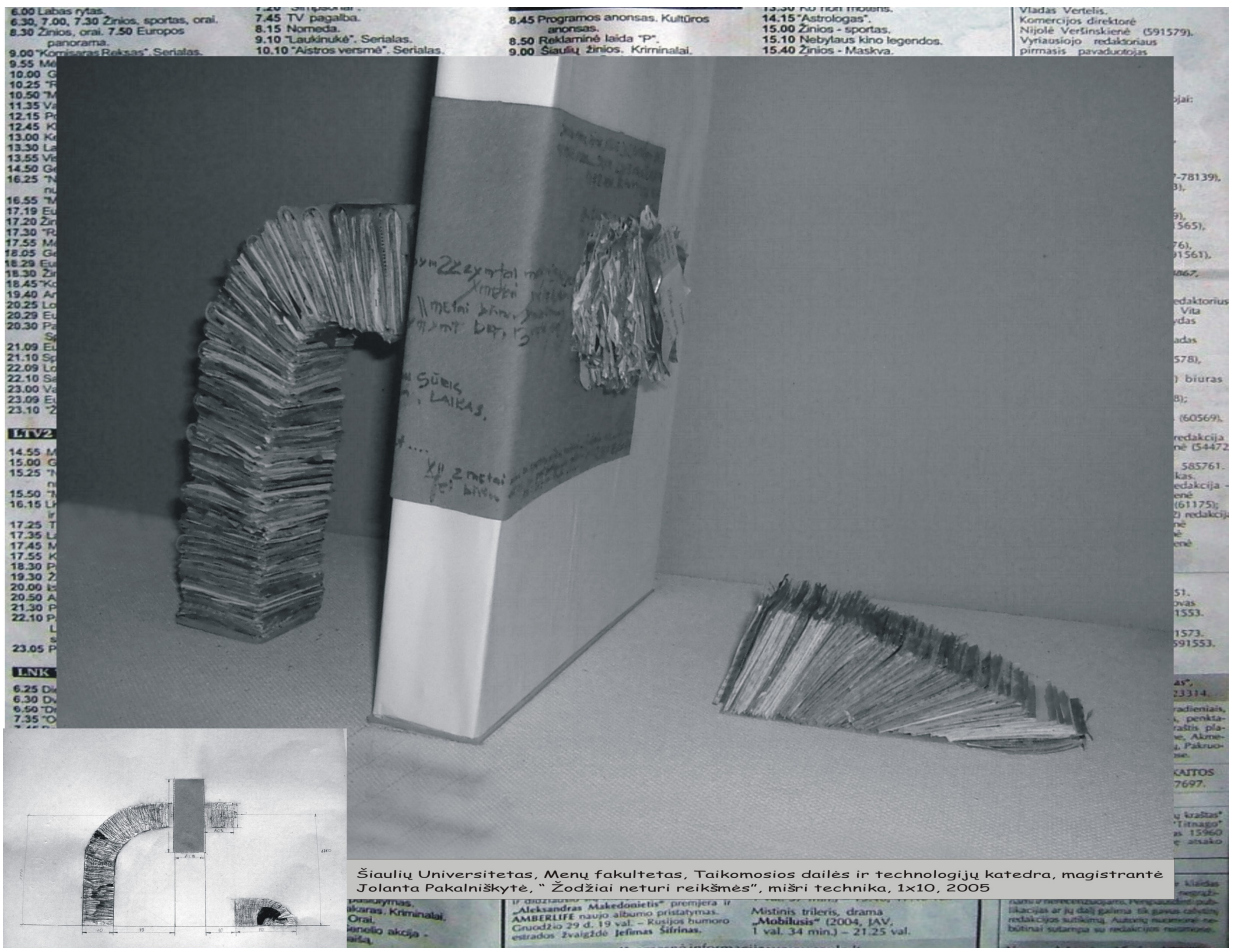
Saulius Vaitiekūnas. Žinia. 2002. apie 8 tonas lauko akmenų 800x450x230

ESKIZINIAI IEŠKOJIMAI

<p>8.00 Labais rytas.</p> <p>8.30 Zinios, orai, 7.30 Zinios, sportas, orai.</p> <p>9.00 "Kornisara Dakas". Serijals.</p> <p>9.55 Mita, Melnina.</p> <p>10.00 Gec.</p> <p>10.25 "Raig".</p> <p>11.35 Vaka.</p> <p>12.15 Pop.</p> <p>12.45 Klai.</p> <p>13.00 Labi.</p> <p>13.55 Visu.</p> <p>14.50 Gem.</p> <p>16.25 "Naij".</p> <p>17.19 Eurp.</p> <p>17.20 Zinio.</p> <p>17.30 "Raig".</p> <p>17.55 Mar.</p> <p>18.05 Gem.</p> <p>18.28 Euro.</p> <p>18.30 Zinio.</p> <p>18.45 "Kom".</p> <p>19.40 Arh.</p> <p>20.25 Loti.</p> <p>20.28 Eurp.</p> <p>20.30 Pan.</p> <p>21.09 Eurp.</p> <p>21.10 Spa.</p> <p>22.09 Loti.</p> <p>22.10 Saufi.</p> <p>23.00 Vaka.</p> <p>23.09 Eurp.</p> <p>23.10 "Zaid".</p>	<p>7.45 TV pagalba.</p> <p>8.15 Normada.</p> <p>9.10 "Lauksnaka". Serijals.</p> <p>10.10 "Astros versma". Serijals.</p> <p>11.05 "Perl Harboras". Karini drama.</p>	<p>8.45 Programos anonasas, Kulturos anonasas.</p> <p>8.50 Reklamine laida "P".</p> <p>9.00 Saufu Zinios, Kriminali Sportas, Orai (k.).</p>	<p>14.15 "Astroglos".</p> <p>15.00 Zinios - sportas.</p> <p>15.10 Nelytars kino legends.</p> <p>15.40 Zinios - Maskva.</p> <p>16.00 Zinios.</p>	<p>Vladis Vertels.</p> <p>Komercijos direktore</p> <p>Nijole Verinskene (591579).</p> <p>Vytautas redaktorius</p> <p>Ormasis - redaktorius</p> <p>Petras Danjis (591556).</p>
<p>LTV2</p> <p>14.55 Mita.</p> <p>15.00 Gec.</p> <p>15.25 "Naij".</p> <p>15.50 "M".</p> <p>16.15 LKS.</p> <p>17.25 TV.</p> <p>17.35 Labi.</p> <p>17.45 Mar.</p> <p>17.55 Kala.</p> <p>18.30 Dnia.</p> <p>19.30 Zinio.</p> <p>20.00 Asist.</p> <p>21.30 Pan.</p> <p>22.10 Pa.</p> <p>23.05 Pin.</p>	<p>14.55 Zinios, Kulturos, Sportas, Orai.</p> <p>15.00 Klauks.</p> <p>15.10 "Muzikinis moters".</p>	<p>13.15 "Mylindos moters".</p>	<p>14.15 "Mylindos moters".</p>	<p>KUKSINU redakcija (111) 585761.</p> <p>Redaktorius Algimantas Bika.</p> <p>PAKALICHU redakcija (111) 585761.</p> <p>Redaktorius</p> <p>22 redakcija</p> <p>Alena</p>
<p>LNK1</p> <p>6.25 Diena.</p> <p>6.30 Dvir.</p> <p>6.50 Dnia.</p> <p>7.35 "Oga".</p> <p>7.45 Baras.</p> <p>8.15 Lan.</p> <p>9.10 "Luo".</p> <p>10.05 "Li".</p> <p>10.55 M.</p> <p>11.55 "V".</p> <p>13.55 "K".</p> <p>14.20 Eds.</p> <p>14.45 "Ton".</p> <p>15.00 "Ton".</p> <p>15.45 "Luo".</p> <p>16.40 "Li".</p> <p>17.40 Lan.</p> <p>18.45 Lan.</p> <p>19.10 Ties.</p> <p>20.20 Dvir.</p> <p>20.25 Nacionaline muzikos lyga.</p> <p>21.25 "M".</p> <p>21.30 "Muzikinis varzytuis".</p>	<p>6.25 "Lietuvos krasta".</p> <p>6.55 Savaites pasulymas.</p> <p>21.00 Rytas - vakaras, Kriminali Sportas, Orai.</p> <p>21.20 "Kadeti". Serijals akcija - jaija, raija.</p>	<p>11.40 "Muzikinis varzytuis".</p> <p>11.45 "Mylindos moters".</p>	<p>11.45 "Mylindos moters".</p>	<p>Redakcija</p> <p>1551.</p> <p>591553.</p> <p>591573.</p> <p>591553.</p>

<p>8.00 Labais rytas.</p> <p>8.30 Zinios, orai, 7.30 Zinios, sportas, orai.</p> <p>9.00 "Kornisara Dakas". Serijals.</p> <p>9.55 Mita, Melnina.</p> <p>10.00 Gec.</p> <p>10.25 "Raig".</p> <p>11.35 Vaka.</p> <p>12.15 Pop.</p> <p>12.45 Klai.</p> <p>13.00 Labi.</p> <p>13.55 Visu.</p> <p>14.50 Gem.</p> <p>16.25 "Naij".</p> <p>17.19 Eurp.</p> <p>17.20 Zinio.</p> <p>17.30 "Raig".</p> <p>17.55 Mar.</p> <p>18.05 Gem.</p> <p>18.28 Euro.</p> <p>18.30 Zinio.</p> <p>18.45 "Kom".</p> <p>19.40 Arh.</p> <p>20.25 Loti.</p> <p>20.28 Eurp.</p> <p>20.30 Pan.</p> <p>21.09 Eurp.</p> <p>21.10 Spa.</p> <p>22.09 Loti.</p> <p>22.10 Saufi.</p> <p>23.00 Vaka.</p> <p>23.09 Eurp.</p> <p>23.10 "Zaid".</p>	<p>7.45 TV pagalba.</p> <p>8.15 Normada.</p> <p>9.10 "Lauksnaka". Serijals.</p> <p>10.10 "Astros versma". Serijals.</p> <p>11.05 "Perl Harboras". Karini drama.</p>	<p>8.45 Programos anonasas, Kulturos anonasas.</p> <p>8.50 Reklamine laida "P".</p> <p>9.00 Saufu Zinios, Kriminali Sportas, Orai (k.).</p>	<p>14.15 "Astroglos".</p> <p>15.00 Zinios - sportas.</p> <p>15.10 Nelytars kino legends.</p> <p>15.40 Zinios - Maskva.</p> <p>16.00 Zinios.</p>	<p>Vladis Vertels.</p> <p>Komercijos direktore</p> <p>Nijole Verinskene (591579).</p> <p>Vytautas redaktorius</p> <p>Ormasis - redaktorius</p> <p>Petras Danjis (591556).</p>
<p>LTV2</p> <p>14.55 Mita.</p> <p>15.00 Gec.</p> <p>15.25 "Naij".</p> <p>15.50 "M".</p> <p>16.15 LKS.</p> <p>17.25 TV.</p> <p>17.35 Labi.</p> <p>17.45 Mar.</p> <p>17.55 Kala.</p> <p>18.30 Dnia.</p> <p>19.30 Zinio.</p> <p>20.00 Asist.</p> <p>21.30 Pan.</p> <p>22.10 Pa.</p> <p>23.05 Pin.</p>	<p>14.55 Zinios, Kulturos, Sportas, Orai.</p> <p>15.00 Klauks.</p> <p>15.10 "Muzikinis moters".</p>	<p>13.15 "Mylindos moters".</p>	<p>14.15 "Mylindos moters".</p>	<p>Redakcija</p> <p>1551.</p> <p>591553.</p> <p>591573.</p> <p>591553.</p>
<p>LNK1</p> <p>6.25 Diena.</p> <p>6.30 Dvir.</p> <p>6.50 Dnia.</p> <p>7.35 "Oga".</p> <p>7.45 Baras.</p> <p>8.15 Lan.</p> <p>9.10 "Luo".</p> <p>10.05 "Li".</p> <p>10.55 M.</p> <p>11.55 "V".</p> <p>13.55 "K".</p> <p>14.20 Eds.</p> <p>14.45 "Ton".</p> <p>15.00 "Ton".</p> <p>15.45 "Luo".</p> <p>16.40 "Li".</p> <p>17.40 Lan.</p> <p>18.45 Lan.</p> <p>19.10 Ties.</p> <p>20.20 Dvir.</p> <p>20.25 Nacionaline muzikos lyga.</p> <p>21.25 "M".</p> <p>21.30 "Muzikinis varzytuis".</p>	<p>6.25 "Lietuvos krasta".</p> <p>6.55 Savaites pasulymas.</p> <p>21.00 Rytas - vakaras, Kriminali Sportas, Orai (k.).</p> <p>21.20 "Kadeti". Serijals akcija - jaija, raija.</p>	<p>11.40 "Muzikinis varzytuis".</p> <p>11.45 "Mylindos moters".</p>	<p>11.45 "Mylindos moters".</p>	<p>Redakcija</p> <p>1551.</p> <p>591553.</p> <p>591573.</p> <p>591553.</p>

MAGISTRO DARBO DĒLIOJIMŪ VARIACIJOS

